

FRA GAMLE DAGE TIL NUTIDENS BEGYNNELSE

Overfredningsnævnets arbejde i
årene 1962 - 1976
Johan Garde

Dansk Byplanlaboratorium
Byplanhistoriske Noter **39**

**FRA GAMLE DAGE TIL
NUTIDENS BEGYNDELSE -**

Overfredningsnævnets arbejde i årene 1962 - 1976

NOTE NR 39, FRA GAMLE DAGE TIL NUTIDENS BEGYNDELSE -

Overfredningsnævnets arbejde i årene 1962 - 1976

af Johan Garde

Udgivet med støtte fra Aage V. Jensens Fond

Grafisk tilrettelæggelse: Ane Thomsen

Tegninger og forside: Kirsten Andersen

Foto af Vagn Rud Nielsen (side 11)

fra Arne Gaardmands bog "Dansk Byplanlægning 1938-1992"

Tegning side 14 er af tegneren Bo Bojesen

ISSN 7 - 0900 - 3274

ISBN 87 - 90413 - 08 - 3

Forord

Formålet med at udgive "Byplanhistoriske noter" er at bidrage til belysning af den danske byplanhistorie i vort århundrede. Det sker blandt andet ved, at planlæggere og embedsmænd, der har medvirket, med deres egne ord fortæller om den udvikling, de har deltaget i.

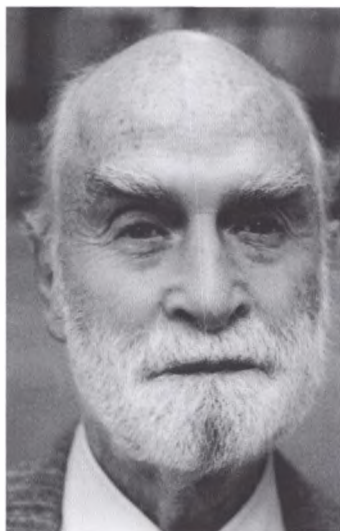
Johan Garde har været viceformand og formand for overfredningsnævnet i 60'erne og 70'erne. Noten omhandler arbejdet i nævnet - det administrative arbejde, sagsbehandling, medlemmernes rolle i nævnet og forholdet til ministeriet.

Noten berører den tids lovsjusk, specielt i årene op til zonelovens vedtagelse, endvidere spørgsmål om landbrugets ret til salg til lukrative formål som bebyggelse og grusgravning, samt kommunernes ret til uhæmmet at fremme udvikling, hvor det passede dem.

Noten afsluttes med en efterskrift, hvor Johan Garde gør op med den senere udvikling i fredningsadministrationen, som han mener er gået i en uheldig retning.

Edmund Hansen

formand for Byplanhistorisk Udvalg

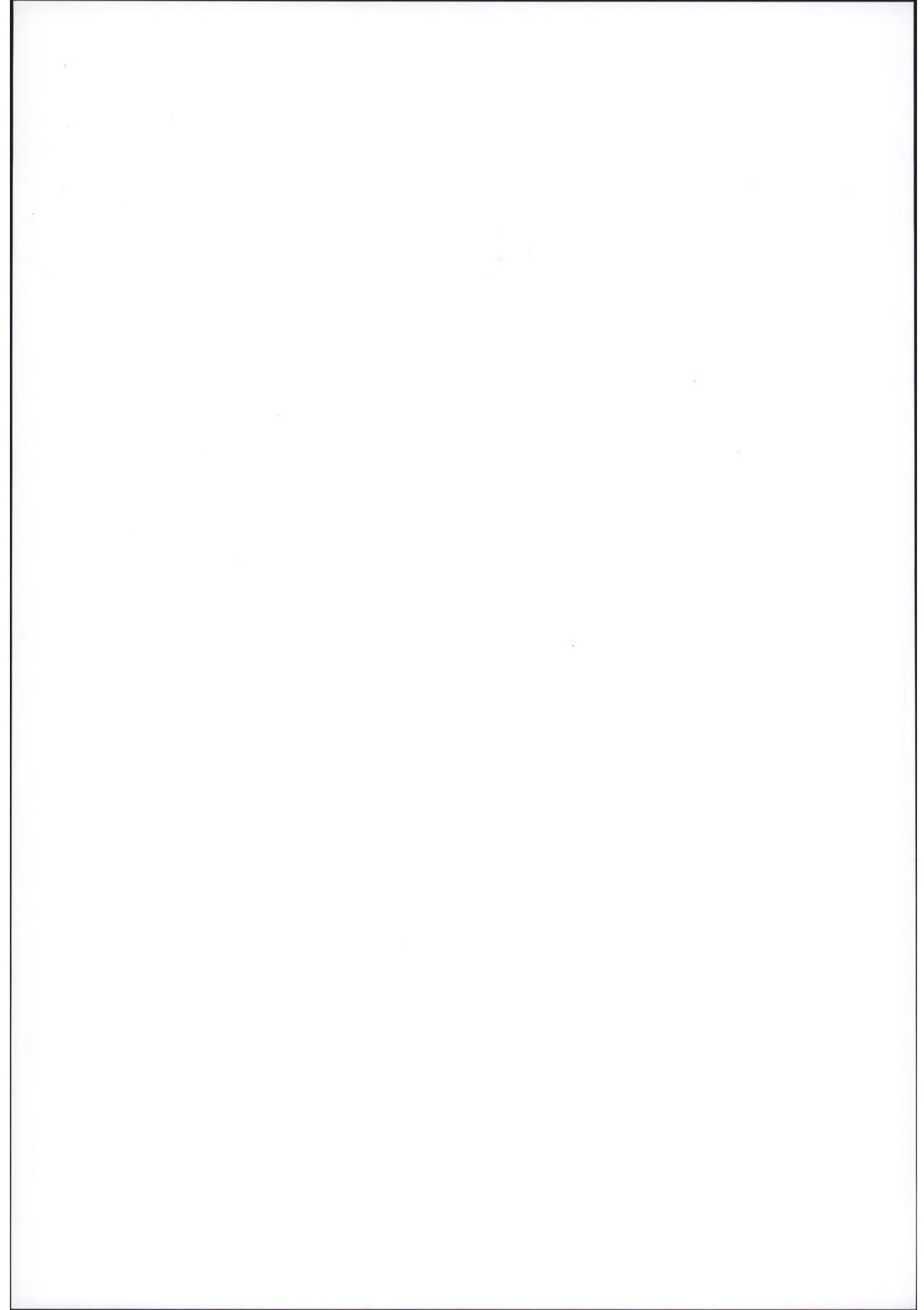
Johan Garde, født 1917, blev cand.jur. i 1943.

Han arbejdede i Inderigsministeriet med sundhedsvedtægter og andre sundhedssager 1943 - 1946 og var derefter i Statens Bygningsdirektorat, senere Boligministeriet og påny i Inderigsministeriet til 1962.

I 1957 - 1961 var han sekretær i foreningen "Bymæssige Kommuner".

Fra 1962 - 1977 var han først viceformand og siden formand for Overfredningsnævnet.

Fra 1977 - 1987 var han ankechef i Miljøankenævnet, Johan Garde har været kursislærer i miljøret ved Københavns universitet 1964 - 1983 og redaktør af Nordisk Administrativt Tidsskrift fra 1960 - 1967.

FRA GAMLE DAGE TIL NUTIDENS BEGYNDELSE -

Overfredningsnævnets arbejde i årene 1962 - 1976

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning: Tilbageblik	8 - 12
Kap. 1 Min tilgang til Overfredningsnævnet	13 - 19
Kap. 2 Overfredningsnævnets medlemmer	20 - 22
Kap. 3 Besigtigelse og sagsbehandling	23 - 28
Kap. 4 Retsgrundlaget	29 - 33
Kap. 5 Sagskategorier	34 - 38
Kap. 6 Forholdet til ministeriet	39 - 43
Kap. 7 Medierne	44 - 47
Efterskrift:	
Nogle hovedtræk i udviklingen fra overfredningsnævn til naturklagenævn	48 - 50
Personfortegnelse	51 - 53

TILBAGEBLIK - FRA GAMLE DAGE TIL NUTIDENS BEGYNDELSE.

Byplanhistorisk Udvalg har bedt mig give en fremstilling af Overfredningsnævnets arbejde i de år, hvor jeg var knyttet til nævnet som viceformand og formand, dvs. årene 1962 - 1976. Den tidsmæssige ramme er således, som knyttet til min person, tilfældig, men heldigvis giver afgrænsningen god historisk mening. Perioden begynder i de gamle dage, netop da fredningsarbejde i større stil blev indledt uden væsentlig støtte i den øvrige reguleringslovgivning, og rækker frem til tiden for den moderne planlovgivning, der indledtes i begyndelsen af 1970'erne og tog til at accelerere netop i periodens slutning. Perioden falder omtrent sammen med det tidsrum, hvor Ministeriet for Kulturelle Anliggender var ressortministerium for naturfredning. Ministeriet blev oprettet i efteråret 1961 med Julius Bomholt som den første kulturminister, og naturfredningen lå i dette ministerium indtil Miljøministeriets oprettelse i efteråret 1973. Fredningsstyrelsen oprettedes i 1975.

Jeg er glad ved som endnu levende øjenvidne at bidrage til skildringen af en side af byplanlægningens historie i dette tidsrum. Jeg er beroliget over, at der - kun - ventes erindringer og personlig opfattelse, men ikke den store research m.v.

Da jeg tiltrådte som viceformand i Overfredningsnævnet d. 1. jan. 1962 var hovedloven i naturbeskyttelsesarbejdet den gamle *lov om naturfredning fra 1937* med diverse tilføjelser, senest ved lovændringer i 1959 og 1961. Naturfredningsloven af 1937 repræsenterede det klassiske synspunkt, at naturbeskyttelse i første række skete ved fredning, dvs. ekspropriative indgreb i form af servitutpålæg, kaldet *fredningskendelser*.

Naturfredningsloven indeholdt dog også erstatningsfri indgreb, dels ved sine byggelinier ved skov og strand, dels ved nogle regler om offentlighedens adgang til naturen, særlig *strandgangsretten*. - Der havde siden 1937 været to byggelinier, *strandbyggelinien*, der var streng, og *skovbyggelinien*.

Staunings plæne - 98

Kiisten A.

Stauning, der personligt var interesseret i naturfredning, havde i midten af 1930'erne fået fredningen overført til Statsministeriet, hvilket gav sagområdet betydelig prestige. Men Stauning fik kun strandbyggelinien gennem Folketinget ved samtidig at gennemføre en kongelig anordning med overgangsregler til beskyttelse af "berettigede forventninger". Der gennemførtes tinglysning på alle ejendomme med strandbyggelinie. Skovbyggelinien kom igennem ved udtalelser i Folketinget om, at denne byggelinie i det væsentlige kun skulle håndhæves som en censurbestemmelse. Det var Bomholt, der som ordfører kom med disse udtalelser. - Ved *ændringsloven af 1961* indførtes en række nye byggelinier - stadig som erstatningsfri regulering, og gennemført på en sådan måde, at løfterne fra 1937 i det væsentlige kunne anses for forældede.

Samtidig levede, adskilt fra fredningsapparatet, visse regler om naturbeskyttelse, opstået gennem *byplanlovgivningen*. Allerede selve byplanloven af 1938 havde spirer hertil. Væsentligst var loven om *regulering af bymæssig bebyggelse fra 1949*; i motiverne til denne lov var ikke bare de økonomiske fordele ved regulering af byernes udvikling nævnt, men også naturbeskyttelseshensyn. I 1966 var loven endnu kun gennemført ved de større byer og for særlige vækstområder - ialt 36 byudviklingsområder.

Landsbyggeloven var godt nok gennemført i 1960, men trådte kun gradvis i kraft, og den havde endnu ikke i større grad præget tilværelsen på landet. Heller ikke krav om "tidsvarende" vej- og sanitetshensyn var trængt igennem i kommunerne - på landet levede de gamle dage således stort set videre.

Omkring 1960 trængte nye synspunkter frem gennem systemet - embedsværkerne og nogle politikere indså, at *regulering af byggeriet på landet burde kunne ske erstatningsfrit*. Bestræbelserne blev imidlertid hæmmet af den borgerlige opposition, der højst kunne gå med til at overføre byreguleringslovens erstatningsregler til nye regler i naturfredningsloven om regulering på landet udenfor byudviklingsområderne - regler som antoges kun at hjemle erstatning i "særlige" tilfælde. Resultatet blev den herostratisk berømte § 22, der ved en ændring i naturfredningsloven trådte i kraft i 1961, en paragraf, der var utjenlig til formålet. Hvis man skal forstå 60'ernes problemer, er det nødvendigt med en redegørelse for denne lovgivning, jvf. nedenfor i kap. 4. Ingen, der dengang var beskæftiget med regulering af byggeriet på landet, vil glemme § 22 og hvad den stod for.

Tiden omkring 1960 var således præget af gammeldags lovgivning, der havde været - nogenlunde - tilfredsstillende under tidligere tiders mindre hektiske forhold. De mest påtrængende forhold, de store byers omgivelser, kunne magtes ved byreguleringsloven. De akutte problemer på landet måtte klares ved naturfredningslovens bestemmelser om fredning og regulering via byggelinierne, idet dog også reglerne om klitfredning og lov om skove var af væsentlig betydning.

Systemet var centralistisk, hvilket med den tids kommunale forhold var en nødvendighed. Byudviklingsudvalgene havde statsligt udpegede

formænd (normalt amtmanden) og statsligt lønnet sekretariat. Fredningssystemet var delvis centralistisk, idet alle større sager kom frem til Overfredningsnævnet, hvis formand og sekretær var ministerielt udpeget.

Forholdene i fredningsverdenen var præget af besværet med den dårlige lovgivning vedr. bebyggelse i det åbne land og mangel på arbejdskraft i de administrative organer; det må dog huskes, at der efterhånden, begyndende i 1959, etableredes regionale *fredningsplanudvalg*, der overtog mere af arbejdet, også med bistand til fredningsnævnene og Overfredningsnævnet.

Danmarks Naturfredningsforening spillede gennem hele perioden, ja helt siden den første naturfredningslov af 1917, en betydelig rolle, både fredningspolitisk, siden 1937 ved rejsning af fredningssager, men også rent praktisk gennem den indsats, som blev ydet frivilligt, navnlig af en lang række naturvidenskabsmænd.

Stemningen i fredningsverdenen var gennem 1960'erne stort set præget af optimisme - trods den dårlige lovgivning og trods den kranke skæbne, der mødte de såkaldte "jordlovsforslag", der faldt ved folkeafstemningen i 1963. De politiske medlemmer af Overfredningsnævnet var, ligesom politikerne i fredningsnævnene, overvejende positive overfor fredningsarbejdet, og det var blandt os tjenestemænd det indtryk, at politikerne stort set klarede forholdet til deres folketingsgrupper godt, så der ikke blev vrøvl.

Ingen var i disse år i tvivl om, at det gik fremad - spørgsmålet om byggeri i det åbne land ville nok blive løst. Og den kommende naturfredningslov ville styrke arbejdet, baseret på naturfredningskommissionens to betænkninger, der kom i 1967. I disse betænkninger havde Kulturministeriet det fornødne oplæg til den nye naturfredningslov, der kom i 1969. Endvidere indeholdt betænkningerne en gennemgang af de administrative og erstatningsmæssige problemer vedrørende byggeri på landet, der måtte løses i det, der blev den kommende zonelov. Professor Bent Christensen var i kommissionen den, der stod for og skrev de analyser, der førte til zoneloven, og Rud Nielsen viste, så vidt vi kunne følge det, et imponerende drive ved gennemførelsen i VKR - regeringen.

Vagn Rud Nielsen

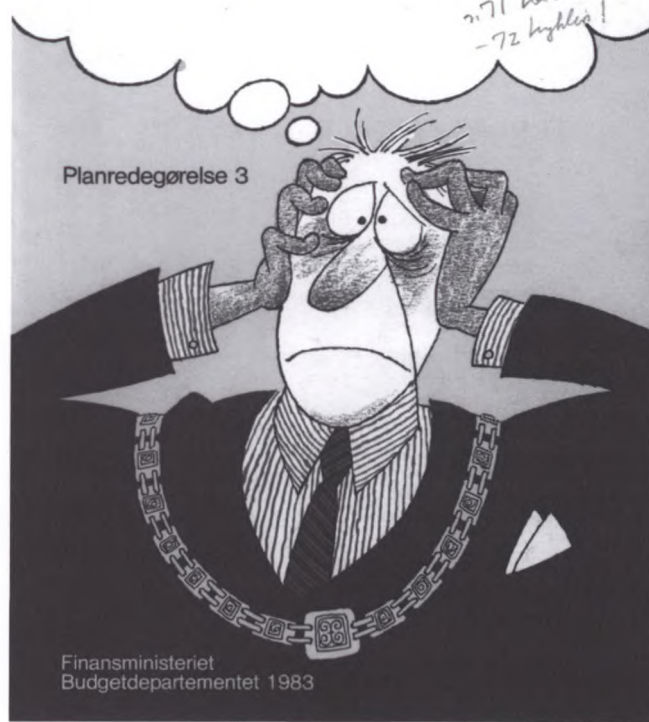
Vagn Rud Nielsen var på dette tidspunkt afdelingschef i Boligministeriet. Han spillede gennem alle de her beskrevne år en stor rolle både i lovgivningsarbejdet og i administrationens tilrettelæggelse og gennemførelse, senest som direktør i Miljøministeriets planstyrelse.

Situationen i 1970 var således god. Vi så med en vis ro frem til i al fald den nærmeste årrække. Den nye naturfredningslov var gennemført i næsten fuldstændig enighed i Folketinget af en borgerlig regering, og fredningssektoren var gået styrket ud af debatterne: Nævnsinstitutionen var bevaret i styrket stand, idet de nu havde fået fredningsplanudvalgene som sagsrejsere og faglig-teknisk bistand ved siden af Danmarks Naturfredningsforening. Samtidig havde Kulturministeriet (regeringen) i disse udvalg fået en solid faglig instans, baseret på en bred sammensætning af selve udvalgene.

Men ak, Det skulle ikke vare ved.

Den moderne rastløse lovgivning begyndte næsten straks efter 1970. Opgangslinien holdt godt nok til og med tilslutningen til EF i 1972, idet der gennemførtes en effektiv råstoflov og en ændringslov til naturfredningsloven med diverse stramninger. Denne ændringslov var nu efter min opfattelse en betinget gevinst. På dette tidspunkt var 1969-loven knap ført ud i livet, så man skulle altså straks have nye regler, endnu inden 69-loven var fordøjet. Og fredningsplanudvalgene var knap blevet indrettet efter deres nye, formelt væsentligt betydningsfuldere stilling, før de efter kommunalreformen truedes af de nye amtskommuner. Samtidig, og værst: den politiske sympati mindskedes, idet valget i efteråret 1973 som bekendt ganske ændrede den politiske magtbalance.

Al den planlægning - hvorfor og hvordan?

Den moderne planlovgivning, der havde zoneloven som forudsætning, begyndte med lands-og regionplanlovene fra 1973 og fortsatte med navnlig kommuneplanloven af 1975, trådt i kraft i 1977. Samtidig indsattes en lang række skræddersyede planbestemmelser i de forskellige miljølove (miljøbeskyttelsesloven, vandløbsloven, vandforsyningsloven etc.).

Plansiden blev således opvurderet, ja oppustet. Dette fik i al fald to virkninger: Der lød nye toner angående enkeltsager; dem skulle man væk fra nu, hvor man havde nye (lige så effektive?) styringsmidler gennem planbestemmelserne, og der opstod samtidig hurtigt mange steder en uvilje mod den megen specificerede, ja forfinede, planlægning, jfr. den senere betænkning "Al den Planlægning",

hvor forsiden viste en fortvivlet borgmester, der rev sig i håret og slet ikke kunne glæde sig over sin borgmesterkæde (Finansministeriet, Budgetdepartementet 1983).

Den nye planlovgivning nåede dog ikke at komme så langt, at de væsentligste bestemmelser til sikring af miljøet gennem enkeltsager ophævedes, før uviljen ramte de mange regler om planer. Men "systemet" kom i miskredit i en periode, hvor kommunerne, naturligt efter kommunalreformen, var ivrige efter at knytte nye sagområder til deres kompetenceområde. Centralister i centraladministrationen stod i disse år svagt.

Foranstående skal ikke forklejne, at en god regionplan, der overholdes, er meget værd.

MIN TILGANG TIL OVERFREDNINGS NÆVNET

Min interesse for byplanlægning og naturfredning går i al fald tilbage til 1946. Jeg begyndte i Indenrigsministeriet d.1.febr. 1943 og oplevede således oprettelsen samme år af Statens Bygningsdirektorat som en del af ministeriet, med en direktør i spidsen, der havde referat til ministeren. I 1946 oprettedes i direktoratet et nyt kontor, 3.kontor, med den senere amtmand i Vejle *Arne M. Wamberg* som chef. Vi havde tidligere gjort tjeneste samtidig i Indenrigsministeriets sundhedskontor, hvor jeg bl.a. havde sager om sundhedsvedtægter - jeg har således haft at gøre med miljøspørgsmål fra 1943.

Det nye kontor fik to fuldmægtige, *Vagn Rud Nielsen* og mig selv. At blive fuldmægtig var dengang et avancement - de første år var man sekretær. Rud Nielsen var allerede dengang langt

inde i byplanlægningen, bl.a. som "halvdagsmand" hos den kommitterede i byplansager, kontorchef Kai Hendriksen, Edmund Hansens forgænger.

Efter gennemførelsen af byplanloven af 1938 oprettedes institutionen *Indenrigsministeriets kommitterede i byplansager*, der de første år havde tidligere kontorchef i Landbrugsministeriet *Kaj Hendriksen* som leder. Hendriksen afløstes i 1954 som kommitteret af arkitekt *Edmund Hansen*, der efter Planstyrelsens oprettelse i 1975 blev vicedirektør i denne styrelse.

Halvdagsstillinger var dengang almindelige. Tjenestemandsløven gav mulighed for det, der kaldtes formiddagsdispensation, således at en "hel-dagsstilling" - der, hvor man havde sin egentlige ansættelse - kunne kombineres med arbejde et par formiddagstimer hver dag andetsteds. Denne ordning havde bl.a. den fordel, at de yngre medarbejdere kunne kombinere deres almindelige arbejde med at se noget

nyt og andet i deres formiddagsstilling. Mange af de institutioner, hvor der var halvdagsfolk, havde også glæde af ordningen ved at kunne tiltrække folk, der repræsenterede særlig viden, eller som kunne udfylde pladser, det måske ellers kunne være svært at få tilfredsstillende besat.

I det nye kontor behandlede jeg, ligesom Rud Nielsen, bl.a. byplansager og blev derved deltager i den gruppe, der under Wamberg's ledelse i efteråret 1947, samtidig med "Fingerplanens" færdiggørelse, lavede det første udkast til by- og landzone-lovens forgænger, loven af 1949 om regulering af bymæssig bebyggelse.

Fingerplanen oplevet fra gulvet 1945-50, Sven Allan Jensen, Byplanhistorisk Note 21.

Fingerplanen 1947

Wamberg anså det ikke for muligt at få direktøren til at gå ind i dette arbejde, som Wamberg anså for nødvendigt, og som han anså for hastende, idet man måtte vente, at den kommende - socialdemokratiske - regering ville oprette et særligt boligministerium straks ved sin tiltrædelse. Jeg oplevede Boligministeriets oprettelse sidst i 1947 og dermed boligminister Kjærbo's og departementschef Skalts's forbløffelse over at blive præsenteret for et allerede udarbejdet udkast til en lov, der gav mulighed for løsning af et af de store problemer, styring af byudviklingen omkring de store byer, særlig København - problemer, som Kjærbo og Skalts forståeligt nok ikke havde kendskab til.

Se om forarbejdet til byreguleringsloven Vagn Rud Nielsen i BYPLAN nr.32,1950 s 105 og 1954 s 96.

Husvildeproblemet

Den nye Boligminister Johs. Kjærbo og hans Departementschef Axel Skalts starter med at være boligløse. (Politiken 15.11.1947)

Regeringen Knud Kristensen havde haft en dygtig Indenrigsminister, Einar Kjær. Kjær døde i 1947 og efterfulgtes af Arnth Jensen, på et tidspunkt, hvor udsigten til valg med påfølgende regeringsskifte var stor. Det ansås i al fald for umuligt at få kombinationen af direktøren og Arnth Jensen til at gå positivt ind i spørgsmålet om at forberede en lov om regulering af den bymæssige udvikling.

Udnævnelsen af Arnth Jensen ansås ikke for en styrkelse af Knud Kristensens regering. Jeg var netop på besøg i mit gamle kontor i Indenrigsministeriet, da vi hørte om Arnth Jensens udnævnelse. Jeg hørte kontorchefen, Knud Saxild, kommen løbende op ad trappen, idet han råbte: Per Degn er blevet minister! - Arnth Jensen var vist meget fornuftig, men det er rigtigt, at han havde lighed med Per Degn, som denne fremstilledes på det Kgl. Teater.

I efteråret 1947 blev jeg ministersekretær, men Kjærbøls - og fru Kjærbøls - kemi passede ikke i det lange løb til min, så jeg blev i efteråret 1948 udskiftet med Niels Salicath, senere afdelingschef og derpå direktør for K.A.B. Rud Nielsen havde først haft budet, men afslået.

1950 vendte jeg tilbage til Indenrigsministeriet, men fortsatte en tid som halvdagsmand i Boligministeriet.

1958 og 4 år frem var jeg på halvdagsbasis sekretær i Foreningen "Bymæssige Kommuner", hvor jeg fik lejlighed til at fastholde byplaninteressen, set i kommunalt perspek-

tiv. Formanden, civilingeniør *Otto Kier* (fra firmaet Wright, Thomsen og Kier) var sognerådsformand i Vejlbj-Risskov, der senere blev sammenlagt med Aarhus. Kier lå bl.a. i krig med de store el- selskaber, som han mente optrådte ret hensynsløst, både overfor kommuner og natur. Kier var aktivt fredningsinteresseret.

Bent Christensen og Johan Garde på Gardes 50-års fødselsdag - deres hunde mødes

Overfredningsnævnet havde i mange år frem til 1960 *Poul Andersen* (forvaltningsrettens fader i Danmark) som formand. Han blev i 1958 som professor efterfulgt af *Bent Christensen*, men beholdt hvervet som formand for Overfredningsnævnet til 1960, indtil han også her blev afløst af Bent Christensen. Bent Christensen fortalte, at Poul Andersen havde sagt, at arbejdet som formand ikke var videre stort - han plejede at ekspedere sagerne søndag formiddag. Bent Christensen var kommet fra Indenrigsministeriet, hvor vi et par år i 1950'erne havde været i samme kontor.

I efteråret 1961 blev jeg en dag kaldt ned til departementschef Jens Zeuthen, som fortalte, at Bent Christensen efter aftale med Statsministeriet, der stadig var ressortministerium for naturfredning, havde opsøgt ham. Hvervet som formand kunne ikke længere passes som bierhverv, og da Statsministeriet ikke selv havde nogen kandidat til dette hverv, havde Bent Christensen mulighed for at komme med et forslag, og han tænkte, at det måske var noget for mig. Aftalen gik ud på, at jeg d.1.okt. skulle tiltræde som viceformand og d.1.april 1962 afløse Bent Christensen som formand. Bent Christensen skulle være formand for den naturfredningskommission, der skulle ned sættes. Jeg sagde straks, at jeg var meget interesseret. Zeuthen bemærkede, at jeg under alle omstændigheder kunne tale med min kone og sove på det til næste dag.

Samme dag, eller måske først den næste, ringede Bent Christensen og spurgte, om jeg havde læst Aftenberlingen. Det havde jeg ikke, men der stod, at *Bomholt* ønskede naturfredningen overført til det nyoprettede Ministerium for Kulturelle Anliggender. Denne overførsel skete et par dage senere. Jeg hørte ingenting fra Kulturministeriet, men Bent Christensen fortalte, at han havde meddelt ministeriet, at hans problem var uændret - fredningssagerne kunne ikke passes som bierhverv.

Der var til det nye ministerium overført to kontorer fra Undervisningsministeriet, men samtidig i realiteten oprettet et tredje kontor for naturfredning, med *Viggo Nielsen* som chef. Han havde været fuldmægtig i Undervisningsministeriet og var altså nu fungerende kontorchef. Han var, ligesom *departementschef Henning Rohde*, tæt knyttet til Bomholt.

Selsø

Bent Christensen blev ved med at presse Kulturministeriet for en løsning på formandsproblemet. Der var frem gennem 1950'erne kommet et stadig stærkere pres på fredningsapparatet. Sagerne var begyndt ved de lokale fredningsnævn, således at der gik nogen tid siden "boom'ets" start, før problemerne blev helt aktuelle gennem klagesager i Overfredningsnævnet, men nu havde "bølgen" altså nået Overfredningsnævnet.

Frem gennem halvtredserne var der kommet stærk gang i sommerhusudstykningerne, særlig ved kysterne, og da der ikke fandtes egnet lovgivning udenfor de få byudviklingssområder, hvor 1949-loven fandt anvendelse, var fredningslovgivningen kommet under et stærkt pres - der kunne jo altid rejses en fredningssag. Det tyske "Wirtschaftswunder" havde forstærket problemerne, idet nu også tyskerne meldte sig som købere. Også sager om landvinding (afvanding), grusgravning, placering af el-master og vejanlæg gennem naturskønne områder trængte sig på - stort set med fredningslovgivningen som eneste regulator. Langt om længe blev Bent Christensen og jeg kaldt ind til Bomholt. Jeg fik tilbudt (og modtog) en stilling som honorarlønnet viceformand fra d.1.jan.1962, uden løfte om at blive formand, selv om arbejdet i den nu nedsatte naturfredningskommission skulle føre til oprettelse af en tjenestemandsstilling som formand. Dette var naturligvis også i orden. Jeg var selv Indenrigsministeriets repræsentant i kommissionen, der fik Rohde som formand og Bent Christensen som personligt medlem.

Tisvildeleje

C. Blixencrone - Møller

Jeg blev formand 1.okt. 1967, udnævnt af kulturminister Bodil Koch. Bent Christensen var viceformand fra 1967 til 1972. Jeg blev ansat som tjenestemand i 1970.

Der var grænseløst travlt den første tid - sagerne var gennem klagebehandlingen nået frem til Overfredningsnævnet, hvor de i stabler dækkede et helt bord, mens de ventede på forberedende behandling og besigtigelse.

Indtil Bent Christensens tid havde sekretariatet været så lille, at det endnu lå i Statsministeriet, med en jurist fra ministeriet som sekretær og ministeriets "damer" som journal- og skrivebistand. Der var også nogle få formiddagsfolk. Bent Christensen havde fået sekretariatet udvidet med en heldagsmand.

Sekretariatet var netop flyttet ud og havde bofællesskab med Naturfredningsrådet, konsulenten i naturfredningssager og sekretariatet for fredningsplanudvalgene for Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter, oprettet ved lovændringen i 1959.

Konsulenten var indtil sin afgang som 70-årig i 1965 civilingeniør *C. Blixencrone - Møller*, som tillige fun-

gerede som konsulent for Overfredningsnævnet. Efter sin afsked som tjenestemand fortsatte han som konsulent for nævnet hele min tid som formand ud. Blixencrone - Møller blev altid kaldt Blix, også af folk, som han var De's med.

Blix's efterfølger som konsulent var skovrider *Sten Bjerke*, som aldrig knyttedes nærmere til nævnet, men vi talte naturligvis tit med ham. Vi havde også meget at gøre med arkitekt *Holden Jensen*, der var sekretariatsleder for fredningsplanudvalgene.

Efter Bent Christensens fratræden som viceformand oprettedes en stilling som viceformand, der blev besat med *Gudrun Hermann*, der havde været ansat i sekretariatet siden 1962.

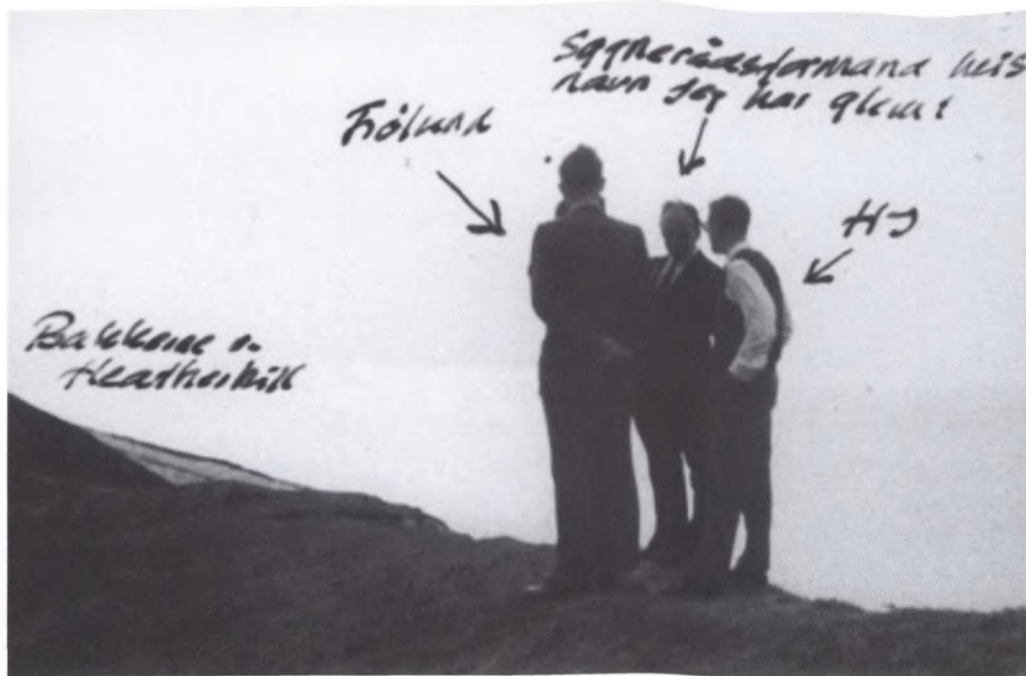
Jeg fratrådte i 1977 på grund af sygdom (morbus Hodgkins). Jeg havde haft orlov siden foråret 1976. Efter knap et års fravær konstitueredes jeg som ankechef i Miljøankenævnet, hvor jeg fungerede indtil min afgang på grund af alder i 1987. Jeg var i mange år kursuslærer i miljøret ved Københavns Universitet, også her med fravær i 1976-77.

Holden Jensen

Gudrun Hermann

Besigtigelse på Heatherhill

Blixencrone - Møller blev som ung ansat i Københavns kommune som vejingeniør. Han knyttedes tidligt til den afdeling i stadsingeniørens direktorat, som var beskæftiget med planlægning for byens udvidelse, med den særlige opgave at være opmærksom på, hvilke arealer, der *ikke* burde bebygges. Han blev senere sekretær for det, der siden kaldtes "Det gamle fredningsplanudvalg", nedsat af Stauning som statsminister med højesteretsdommer Lett som formand. Lett var tillige medlem af Overfredningsnævnet.

Blix'es erindringer findes i byplanhistorisk note 4 "Bidrag til naturfredningens historie" af C.Blixencrone-Møller, 1985.

Det "gamle" fredningsplanudvalg havde forlængst afsluttet sin planlægning, da der i henhold til loven af 1959 om ændring af naturfredningsloven nedsattes fredningsplanudvalg for Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter. De 3 udvalg havde fælles formand, oprindelig Statsministeriets meget fredningsinteresserede departementschef, og mange fælles medlemmer. Chef for det fælles sekretariat var arkitekt *Holden Jensen*, der hentes fra den Kommitterede i Byplansager.

Holden Jensens erindringer findes som byplanhistorisk note 29 "Lidt om fredningsplanlægning og om nogle af de mennesker, jeg mødte hen ad vejen" af H.H.Holden Jensen, 1994.

Overfredningsnævnet på besigtigelse -langs skovbryn

OVERFREDNINGS NÆVNETS MEDLEMMER.

Overfredningsnævnet havde - udover formanden - siden den første naturfredningslov af 1917 bestået af 4 medlemmer valgt af Folketinget samt to højesteretsdommere udpeget af Højesteret. Et valg af 4 medlemmer førte oprindelig til valg af en fra hvert af de gamle partier (socialdemokrater, venstre, konservative og radikale). Da det radikale parti blev så lille, at det ikke mere pr. automatik ville få et medlem, medens socialdemokraterne ville få to, afstod socialdemokraterne deres ene medlem til de radikale, således at Overfredningsnævnets sammensætning ikke ændredes. En ændring i sammensætningen skete først med loven af 1969, se straks nedenfor. Medlemmerne gik i princippet alle ind for fredning efter det, der kunne anses for lovens ånd til enhver tid. I den periode, som jeg skriver om, altså indtil

1976, var alle medlemmer, med undtagelse af Fremskridtspartiets repræsentant, positive og saglige. - Det var en fordel at have højesteretsdommere i nævnet - de regnedes gennem hele denne periode for at høre til rigets dignitarer. Hvis der i visse sager var optræk til ballade, var det rart at have disse ansete og dygtige jurister blandt medlemmerne, selv om den meget selvrådige *Theodor Petersen* kunne være besværlig. Højesteretsdommer *Poul Spleth* var medlem i hele den periode, hvor jeg havde med nævnet at gøre. Han var glimrende som medlem, og myreflittig.

Nogle mente, at Overfredningsnævnet var lovlig konservativt, og at det ville være bedre med et nævn med større kendskab til landskab, naturvidenskab og æstetik m.v. Det er et stort spørgsmål, om et sådant nævn havde været en fordel. Sammensætningen var en styrke, når det var nødvendigt at gå imod en kommune eller andre magthavere, såsom amtsråd, ministeri-

elle myndigheder eller Hedeselskabet, eller el-selskaberne, forkæmpere for landvindings- og afvandingsprojekter etc. - og ejere med dygtige, hårde advokater. Nævnets *raison d'être* var jo, at vi kunne sige nej til vækst og udvikling, og at opnå, at vore resultater blev respekteret i det politiske bagland. I en bestemt sag om udretning af et vandløb mødte sågar landbrugsministerens ministersekretær op - han skulle overbringe en hilsen fra ministeren. Et sådant træk var nu ikke klogt. Alle medlemmer var enige om at værne om nævnets uafhængighed, hvis den sag, det drejede sig, var en sådan, at der efter loven og profeterne burde ske fredning.

Det skete, at der blev afgivet dissens - som formand prøvede man at fornemme, om en dissens ingen skade gjorde, eller om der satte sig et lille ar. Det var vigtigt at vide til næste gang.

Nævnets drøftelser kaldtes *vote-ring*. Bent Christensen anvendte en gang imellem hvad han kaldte den gamle voteringsrækkefølge, dvs først højesteretsdommerne efter anciennitet og derpå de folkevalgte på samme måde. På et tidspunkt gjorde *Jens Christensen* (V) vrøvl - han kunne ikke se, at højesteretsdommerne "var bedre end vi andre". Dette var i Bent Christensens tid, men i en sag, hvor jeg var formand. Den "gamle" rækkefølge - højesteretsdommerne først efter anciennitet - blev siden (kun) brugt i sager, hvor juraen spillede en væsentlig rolle. Ellers voteredes i rækkefølge rundt om bordet.

Søren Andersen (V fra Folketinget), Blix m.fl

Naturfredningskommissionen, der afgav betænkning i efteråret 1967, foreslog ikke ændring i sammensætningen. Men i regeringsforslaget var for at imødekomme SF foretaget den ændring, at de politiske medlemmer udpegedes med en fra hvert parti, der var repræsenteret i finansudvalget. Dette ville give 5 politiske medlemmer. Det kom noget bag på ministeriet, da lovens ændring på dette punkt efter valget i 1973, dvs. fra foråret

1974, førte til ialt 10 politiske medlemmer, de 5 gamle + Fremskridtspartiet, Retsforbundet, kommunister, CD og Kristeligt Folkeparti. Sagligt var dette i starten uden større betydning, da de nye medlemmer, bortset fra Fremskridtspartiets mand, gled godt ind i arbejdet. Men det hele kom til at gå noget tungere, fordi Fremskridtspartiets medlem holdt på, at alle burde deltage i møderne og i besigtigelserne. Dette skete dog ikke fuldt ud.

Fremskridtspartiets mand var iøvrigt fra starten ret positiv, men efter deltagelse i et landsrådsmøde - eller hvad det var - i sommeren 1974 gik han imod alt, undtagen i de aller-mest oplagte spørgsmål, såsom en lyngbakke, som han så søgte fredningen begrænset til, ved appel til de andre medlemmer.

De politiske medlemmer var en styrke. Det var væsentligt at have dem med til besigtigelser. navnlig i tunge sager, til at indgyde tillid og til at forstå og tolke lodsejernes følelser og standpunkter, bedømme kommuner

etc. Medlemmerne fra de 3 gamle, "borgerlige" partier var i hele perioden landmænd. De havde særlige forudsætninger for at vurdere de indgreb, som en fredning ville betyde for ejerne - langt de fleste fredninger var jo dengang landskabsfredninger.

Det drøftedes fra tid til anden, om dissens skulle være under navn, men dette ønskede de fleste ikke. Som de sagde: de kunne tit komme ud for pres inden en besigtigelse, og så var det bedst at være i den position, at det var fortroligt, hvordan man stemte. På denne baggrund var det pinligt, at *Holger Viveke* (SF) ved to lejligheder i sager fra hans hjemegn trådte offentligt frem som populist - som den eneste helt. Dette blev påtalt af de andre politikere, så det skete kun i de to sager. Han kunne trods alt ikke undvære kollegernes tillid. Vivekes optræden hang vistnok sammen med, at han var bange for ikke at blive genopstillet.

Idag, d.v.s. fra 1/10 97, bliver de deltagende medlemmers navne offentliggjort, jfr. nedenfor i notens efter-skrift.

Ådal

BESIGTIGELSE OG SAGS BEHANDLING.

En af Bent Christensens første handlinger som formand i 1960 var at knytte en tjenestemand fra Statens Ligningsdirektorat til Overfredningsnævnet som honorarlønnet konsulent i erstatningsspørgsmål.

Bent Christensen fortalte, hvordan nævnet engang i hans første tid havde siddet i en sag om sommerhusudstyknings og ikke anet, hvilke værdier og økonomiske muligheder sagen handlede om. Blixencrone-Møller havde naturligvis været med som støtte ved den landskabelige bedømmelse, men han gav sig ikke af med økonomiske vurderinger. Den person, der blev valgt, var fuldmægtig, cand.polit.

Herman Pedersen, som fungerede i 10 år, indtil honoraret bortfaldt ved den almindelige honorarregulering i begyndelsen af 1970'erne.

Herman Pedersen var eminent dygtig - ved sin afgang ligningschef, hvilket han var blevet i en ung alder. Han drev selv en gård i Stenløse, hvor han var medlem af kommunalbestyrelsen, så han overkom et og andet. Han var venstremand, hvilket kun var en fordel - han var stærkt interesseret i fredning, formand for byplanudvalget i Stenløse. Herman Pedersen sagde engang, at han ikke forstod, hvordan folk turde træffe afgørelser om fast ejendom uden at have set lokaliteten. Han var fast deltager ved besigtigelse, ligesom Blix.

Ved Herman Pedersens afgang oprettedes i Finansministeriet en tjenstemandsstilling som konsulent for Overfredningsnævnet og Boligmini-

steriet, så honorarreguleringen kostede statskassen nogle penge, da de tidligere honorarer i de to job var langt billigere end en kontorchefsstilling. Den nye, lidt fritsvævende, stilling gav ikke bedre betjening end de to tidligere bierhverv for folk i ligningsdirektoratet.

Der var gammel tradition for at besigtige i praktisk talt alle fredningssager, men også byggeliniesager besigtigedes samt større sager om dispensation, hvor nævnet ikke havde lokaliteten præsenteret.

Ved besigtigelse i Jylland indgik DFDS's rutebåde som et udmærket led. De, der kom fra København, mødtes til natmad. Man sov godt ombord, og det var praktisk tidligt på

Nævnet har frokostpause

dagen at kunne træde ind i de bestilte taxaer, så nævnet i al fald kom præcis frem til dagens første besigtigelse. Blix sad i forreste vogn som vejviser.

Vi beså alle ejendomme, medmindre der var en række ens ejendomme, hvor der var enighed med lodsejerne - der tit havde fælles talsmand - om at det var nok med en oversigt (ens stykker eng, klitarealer m.v.).

Ejerne var tilsagt på ejendomme, hvor de havde lejlighed til at udtale sig om ting, der skulle lægges mærke til. Senere var der møde - på kroen eller forsamlingshuset, måske på kommunekontoret - hvor sagsrejseren forelagde sagen og spørgsmål om de enkelte ejendomme drøftedes. Lodsejerne havde ofte udpeget en bestemt talsmand, eventuelt en landbrugskonsulent eller en mand fra Hedeselskabet. Det var normalt fornuftige folk, men tit lovlig meget indstillet på at tale deres opdragsgivere, de aktive landmænd, efter munden også, hvor det sagligt ikke kunne holde.

Advokaterne faldt stort set i 3 grupper:

- 1) fornuftige provinsadvokater, der kendte deres pappenhejmere
- 2) i store sager mødte eventuelt topadvokater fra København, men også fra provinsen, som kendte juraen om fast ejendom
- 3) de frække, der prøvede at imponere ved overdrivelser og teater, og som skrev uhørte regninger på omkostninger. Disse sidste ønskede også ofte særprocedure på lukket møde. Dette kunne kun i helt specielle tilfælde komme på tale.

Overfredningsnævnet hørte på og stillede spørgsmål, men indlod sig ikke på debat. De politiske medlemmer af nævnet snakkede fra tid til anden måske en smule for tæt med den lokale storbonde, mens man gik rundt på området, men de var gode til at lytte og blive informeret uden at gå for vidt. Det skete, at jyder talte så egnspræget, at jeg ikke forstod det - så var det rart at have en jydsk folketingsmand blandt medlemmerne.

Det skete i mindre sager, at nævnet - efter beslutning om fredning - på stedet fremsatte tilbud, men oftest skete dette skriftligt senere. Normalt nåede man dog på selve besigtigelsesdagen frem til sagens afgørelse og bestemte tal i erstatning til ejerne af de fredede ejendomme. Af praktiske grunde var der næsten altid votering i tilslutning til besigtigelsen, eventuelt om aftenen.

Overfredningsnævnet indkaldte altid kommune, amt og Danmarks Naturfredningsforening samt vedkommende fredningsplanudvalg. Hvis andre instanser havde været indkaldt af fredningsnævnet, indkaldtes de også, og så yderligere faglige instanser, som vi fandt burde forklare sig offentligt, såsom Naturfredningsrådet, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Geologiske Undersøgelse, Ministeriet for Offentlige Anliggender, Ministeriet for Kulturelle Anliggender, Landbrugsministeriet, vedkommende el-selskab - indbudt efter hvad den enkelte sag handlede om. Man indvarslede også altid vedkommende fredningsnævns formand - nogle formænd mødte aldrig op, medens andre kom og fulgte sagen med interesse, evt. med et kort indlæg, hvis de fandt behov derfor. Somme tider indkaldtes også den kommitterede i byplansager.

Det var interessant at høre på proceduren fra videnskabsmændene og de offentlige myndigheder. Nogle videnskabsmænd forklarede sig udmær-

ket på en pædagogisk måde, således at sagen talte for sig selv. Dem lyttede politikerne positivt til; jeg kan nævne lektor Tyge Christensen fra Københavns Universitet og direktør Hilmar Ødum, Danmarks Geologiske Undersøgelse. De meget moraliserende og forargede gjorde sagen en bjørnetjeneste, således bl.a. professor Thamdorp fra Århus og botanikeren professor Tyge Bøcher. Normalt virkede den klare, jævne fremstilling stærkest - således Edmund Hansen, Erik Munk, Holden Jensen. Ferskvandsbiologen professor Berg blev godt nok ret vred, men virkede så gennemreel, at hans ord havde vægt.

Det var formandens rolle at lede forhandlingerne så alle så det de skulle, men så vidt muligt således, at ingen fortabte sig, hverken under besigtigelsen eller det påfølgende møde. Folk skulle

Refn, H.C.Toft, Garde, Blix, Søren Andersen, Spleth, Sv. Horn m.fl.

gerne synes, at de var kommet til orde, og at nævnet havde forstået sagen, både som offentligt anliggende og betydningen for de enkelte lodsejere.

Det var endnu i 1960'erne gamle dage på landet - husmænd, arbejdsmænd, gårdejere - og sognerådsformænd. Fra et af de første år husker jeg, at sognerådsformanden stod og forklarede Bent Christensen et eller andet. Så trængte en lodsejer sig på og begyndte at argumentere for en udstykning - han blev viftet af af sognerådsformanden: "Det kan du ikke få lov til".

Et sted i Jylland havde sognerådsformanden talt helt lyrisk (højskoleagtigt) for fredning af en hærvejsstrækning. Det passede ikke Jens Christensen, der engang i en sag om en hærvejsstrækning havde sagt: "Nu skal jeg sige jer én ting - den vej, som vi lige har set (det var en smal grusvej) den ligner akkurat min markvej derhjemme". Nu var det jo ikke vejen alene man fredede, men dens forløb og omgivelser, men alligevel, der kunne være noget om det. - I sagen om den interesserede sognerådsformand havde jeg inden rejsen slået op for at se, om kommunen var en af dem med lokallister; den slags kunne det være rart at vide. Sognerådsformanden var heldigvis venstremand. Jens Christensen kendte ham ikke, og mente netop, at han var valgt på en lokalliste. Han blev lidt sur, da jeg fortalte, at han var fra en venstreliste.

Naturfredningsforeningen var i mange sager repræsenteret ved sin ekspeditionschef, *Gemzøe*, som havde et lyrisk sind. Jeg husker en bemærkning en aften: "I morgen skal vi på åvandring."

Gemzøe holdt af at fotografere - det skete, at han blev lidt tilbage for at tage nogle billeder. Det kunne betyde, at han kom sidst til næste mødested, og så måske parkerede sådan, at vi andre ikke kunne komme ud efter næste stop, hvor Gemzøe igen skulle fotografere.

Det første år jeg deltog, dvs. i 1962, var der 3 rejser i Jylland á en uges varighed (lørdag inklusive) med møder hver aften for at komme ned i stablerne. Og yderligere mange andre besigtigelser. Det lå fast, at der altid var en lang rejse omkring 1. juli - højesteretsdommerne havde ferie, og landmændene havde forholdsvis god tid her efter høhøsten, men inden den rigtige høst. Der lå også ofte en rejse om efteråret i det, der kaldtes dommerens lappedeferie.

Medlemmerne værdsatte disse rejser. De oplevede turene som en slags aktiv ferie, hvor der var et udmærket fællesskab mellem deltagerne. De så smukke egne af landet og mødte mange slags lodsejere og hørte om deres problemer.

Blixencrone-Møller spillede i al stilfærdighed en stor rolle. Han var bl.a. god til at afgrænse en fredning. Som tidligere vejingeniør var han vel-egnet til at medvirke i de ubehagelige vejsager, hvor magtfulde amtsvej-inspektører kunne være et problem.

Nogle rejser huskes bedre end andre. I sommeren 1969 skulle *Vest-Stadil Fjord* fredes, bl.a. af hensyn til gæssenes trækveje - en afvanding truede. Der var til en så stor og meget omtalt fredning kun én folkevalgt med, Arne Lindegaard (RV). H.C.Toft (K) skulle også have været med, men blev uvarslet kaldt til København, fordi han efter Poul Sørensens pludselige død skulle være indenrigsminister. Det er eneste gang, hvor jeg blev kaldt til ministeren til drøftelse af en sag, inden ministeriet fremmede den til finansudvalget. Fredningserstatningen var 2 millioner,

fastsat ved forlig - en dengang uhørt stor erstatning, og så tilmed til en godsejer, Grewenkop-Castenskiold fra Store Frederikslund ved Slagelse. Det var samme beløb, som det lokale fredningsnævn var kommet til, vejledt af en lokal kornavler. Jeg var glad ved at få lejlighed til at træffe kulturministeren, Kresten Helveg Petersen, Lindegaards partifælle. Vi talte meget lidt om fredning, men ministeren var meget optaget af at fortælle om, hvilke problemer han havde på Langeland i retning af at forklare sine handlinger - vores samtale (hans enetale) drejede sig om alt muligt andet end fredning.

Jeg husker, at en forbesigtigelse på *Anholt* blev nødvendig - vi kendte ikke de komplicerede forhold, herunder de tidligere fredninger, så vi turde ikke løbe an på at kunne klare det hele på én dag, inklusive to sejlture,

medmindre vi fra kontoret sammen med Blix havde set på tingene forinden. Der var ret primitive indkvarteringsforhold - jeg lå i dobbeltseng med dommer Hallenberg, formanden for fredningsnævnet for Randers amt.

En fredningssag virkede naturligvis ofte som katalysator for lokale skillelinier. Under et stormøde på Rømø i begyndelsen af 1970'erne havde en lokal et indlæg, der næsten var en tale, hvis pointe var, at nu kom nogle fremmede fra hovedstaden og ville blande sig: „nu har vi klare os selv i 1000 år“ -netop her afbrød en stemme: Men det kan vi ikke mer“. Heldigvis var den, der afbrød, selv lokal. Vi fra hovedstaden opfattede afbrydelsen som et væsentligt indlæg for stadfæstelse af fredningsnævnets kendelse - det tog ganske vejret ud af det store indlæg

Det kunne ske, at vi på grund af travlhed havde lagt en besigtigelse på en vejrmæssigt tvivlsom årstid, og at vejret så slog om. Engang i Jylland kneb det på grund af pludseligt snevejr med at finde den gravhøj, som sagen handlede om. Heldigvis var de fleste taget hjem før denne lille sidste del af rejsen.

Ved visse store sager mødte *Sten Bjerke* for ministeriet - han forelagde sagerne meget klart, med høj røst - man følte sig måske lidt for meget med til en friluftsfest fra det Kgl. Teater. Medlemmerne lyttede med stor interesse, men med et gran af tvivl, hvis han f.eks. hævdede, at vi stod på noget af den bedste jord i Danmark (der der-

for ikke burde bebygges), og Herman Pedersen så havde slået boniteten efter.

Møder uden besigtigelse var også nødvendige - de såkaldte Christiansborgmøder. De blev holdt kl. 14.15 - Højesterets møder sluttede kl. 14, og så kunne højesteretsdommerne nå at gå fra Højesteret. Og med møder i huset kunne de politiske medlemmer passe eventuelle afstemninger.

Efter nævnets udvidelse i 1974 blev forholdene mere komplicerede. Tidligere deltog udover formanden måske kun 4 medlemmer plus Herman Pedersen og Blix samt en sekretær (sagsbehandler). I heldige tilfælde kunne vi være i to taxaer eller én minibus. Udvidelsen af medlemstallet gjorde besigtigelserne mere besværlige, også fordi dissenser blev mere almindelige. Endvidere kunne det give anledning til vanskeligheder med lange rejser på grund af medlemmernes hovederhverv - de fleste var nu ikke folketingsmedlemmer. Ved nogle besigtigelser, f.eks. i dispensations-sager, var der tale om at skyde spurve med kanoner.

Det var vigtigt, at man som formand var vel forberedt, og at tilrettelæggelsen var i orden. Ved uenighed i nævnet var det væsentligt, at formanden kendte sagen helt til bunds. Især de senere år med de mange og mindre rutinerede medlemmer var det nærliggende, at jeg som formand voterede først. Dette drøftede jeg engang med højesteretsdommer Spleth, som var enig i, at denne fremgangsmåde var - eller var blevet - den rigtige.

Vestkysten

RETSGRUNDLAGET

For at forstå Overfredningsnævnets virksomhed - dets resultater og disse resultaters begrænsninger - er det nødvendigt at se på retsgrundlaget. Juraen spillede i disse år en stor rolle - en alt for stor rolle. Men det var vilkårene.

Nævnets *kompetence* var i 1962 først og fremmest naturfredningslovens klassiske bestemmelser om *fredning* - regler, der dels gik ud på naturbeskyttelse, dels at sikre/skaffe befolkningen adgang til naturen. Overfredningsnævnet administrerede også lovens regler om offentlighedens ret til *færdsel på stranden*. Overfredningsnævnet havde hidtil også som klagemyndighed administreret reglerne om *skovbyggelinien*, men denne funktion overførtes for at lette nævnet i 1961 til de nedennævnte ankenævn. - Nævnet havde nemlig også i 1961 fået nye beføjelser, først og fremmest den nye regel i lovens § 22

om *regulering af bebyggelse i det åbne land*, se om § 22 straks nedenfor. Nævnet administrerede også som klagemyndighed den nye beskyttelseslinie ved *fortidsminder*.

For at lette nævnets arbejdsbyrde var i 1961 oprettet to *fredningsankenævn*, henholdsvis for øerne og for Jylland. Disse nævn havde sager om dispensation fra skovbyggelinien samt fra de i 1961 indførte "nye byggelinier" ved sø, å og vej. Endvidere havde de sager om dispensation fra fredningsplaner - ved afslag havde ejeren krav på rejsning af fredningssag.

Strandbeskyttelseslinien hørte som hidtil under ministeriet, altså nu i 1961 Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Sagerne forberedtes af fredningsnævnene, hvorefter de indsendtes til ministeriet til afgørelse. Ved fredning af arealer med strandbyggelinie gik man ud fra, at bebyggelse var udelukket.

Fredningsplaner var hjemlet ved en ændringslov til naturfredningsloven af 1959 - den første reaktion i lovgivningen mod byggeboom'et i slutningen af 1950'erne. Der oprettedes straks fredningsplanudvalg for Nordsjælland og den jyske vestkyst, men efterhånden for hele landet. Overfredningsnævnet var godkendelsesmyndighed vedr. fredningsplaner fra 1959-loven og frem til 1969.

Den væsentligste af de sjællandske fredningsplaner var fredningsplanen for *det nordsjællandske kystområde mellem Helsingør og Hundested*, godkendt i 1960. Der udarbejdedes en række andre fredningsplaner, som imidlertid på grund af den tabte folkeafstemning om jordlovene i 1963 ikke indsendtes til Overfredningsnævnet, men henlå som skuffeplaner. Sådanne planer lå bl.a. til grund for rækken af de senere gennemførte godsfredninger (det "midtsjællandske godsområde") . Se Holden Jensens byplanhistoriske note s 13ff.

Det andet store område for fredningsplanlægning var *Hjørring-Thisted amter* - her godkendte Overfredningsnævnet en række fredningsplaner, som imidlertid aldrig tinglystes, idet udvalget henholdt sig til, at de fik virkning fra den offentlige bekendtgørelse.

Der fandtes endvidere nogle såkaldte "*gamle*" *fredningsplaner*, med ældre lovhemmel. Disse planer omfattede Københavns nordlige omegn samt enkelte andre steder i landet (Århusegnen, Arresøs omgivelser og Fanø). Fredningsplanen omkring København fik stor betydning - ca. halv-

delen af planområderne blev fredet - Mølleådal, Vaserne ved Furesøen etc.

Bebyggelse i det åbne land, naturfredningslovens § 22.

Det ømmeste spørgsmål i de tider var spørgsmålet om retten til at bygge i det åbne land. Der var i 1959 sket en begyndelse - spørgsmålet var erkendt, men i første omgang blev det kun til den ændring i naturfredningsloven, der gav mulighed for oprettelse af fredningsplanudvalg. Samme år kom gennem Justitsministeriet loven om erhvervelse af fast ejendom, der hindrede udlændinges erhvervelse af danske sommerhuse. Denne 1959-lov er stadig gældende i kraft af dansk forbehold ved tilslutningen til EF, jfr. de mange retssager om dette lovområde i bestræbelsen på at få denne lovgivning overholdt og dermed fortsat respekteret af vores EU-partnere.

Viggo Kampmann, der blev statsminister i 1960, interesserede sig for at få løst det generelle spørgsmål om byggeretten på landet (til ikke - landbrugsbyggeri), idet byreguleringslovens ganske velfungerende regler jo kun gjaldt i de udpegede byudviklingssområder. Kampmanns forsøg på ved ændring i naturfredningsloven at få gennemført en erstatningsfri regulering ved fredningsnævnene kunne imidlertid ikke komme gennem Folketinget. Lovforslaget ændredes derfor efter aftale med oppositionen således, at der ved fredningsnævnets afslag på byggetilladelse skulle gives "erstatning for den ved afslaget forvoldte værdinedgang", 1961-lovens § 22. Sagerne kunne påklages til Overfredningsnævnet.

Det var håbløst at administrere denne regel bare nogenlunde fornuftigt. Sælgeren, der blev hindret i salg til bebyggelse, hævdede naturligvis, at han skulle have byggegrundspris, da det var afslaget, der hindrede det planlagte fordelagtige salg; iøvrigt kunne han jo ved afslag - efter modtaget erstatning - blot komme igen næste gang med en ansøgning om bebyggelse på et naboareal. Loven var et makværk - blevet til i hast og uden at være tænkt igennem.

råder udlagdes betydelige inder- og mellemzoner, således at efterspørgslen kunne ledes (styres) bort fra yderzonerne.

På naturfredningsområdet var den normale situation den modsatte. Her rettedes efterspørgslen mod lige netop den byggegrund, som den konkrete ansøgning gjaldt. - Disse omstændigheder medførte håbløse sager. Og situationen var med til at nedsætte respekten for fredningsmyndighederne - almindelige mennesker, herunder sog-

Ved Vesterhavet

De implicerede ministerier - Statsministeriet, der endnu var ressorministerium, og Boligministeriet - troede vistnok, at loven kunne praktiseres på en sådan måde, at der normalt ikke skulle betales noget, eller dog ikke noget videre, i erstatning. Det var jo gået meget godt med at praktisere byudviklingsloven uden de store erstatninger. Der var imidlertid tale om en falsk analogi fra byudviklingslovens regler. Når disse regler de første mange år ikke medførte erstatninger af større betydning, skyldtes det, at yderzonebåndet normalt kun var midlertidigt (15-årigt), og at der samtidig nærmere byernes bebyggede om-

råder, advokater og landinspektører, kunne ikke gennemskue årsagerne til de bedrøvelige tilstande.

Overfredningsnævnets stillingtagen medførte naturligvis utilfredshed mange steder. I sommeren 1963, altså tidsmæssigt sammenfaldende med jordlovsafstemningen, konstateredes det endeligt, at § 22 ikke kunne anvendes som tilsigtet. §22 blev dog ikke helt uden betydning - nogle udstykkere foretrak at arbejde med arealer, der kunne udstykkes uden større besvær, andre opgav at klage over afslag, og atter andre accepterede diverse vilkår for at få lov at udstykke.

Højesteretsdommer Spleth fortalte mig engang, at hans kollega, Helga Petersen, den tidligere venstre - justitsminister, havde udtalt sin beklagelse af Overfredningsnævnets stillingtagen - hun havde gerne set, at nævnet havde fortolket og anvendt § 22 således, som folketingsudvalget havde tænkt det. En tabt sag ville så have medført, at Folketinget havde måttet handle (altså mere fornuftigt).

Plakat ved folkeafstemning 1963 om nye jordlove

Det næste forsøg på at løse problemet uden erstatningsregler kom med *jordlovsforslagene fra 1963, der efter oppositionens krav kom ud til folkeafstemning, hvorefter forslagene bortfaldt.*

Efter de spildte kræfter 1960-1963 levede man så videre med de dårlige regler indtil zoneloven, der trådte i kraft i 1970 sammen med kommunalreformen.

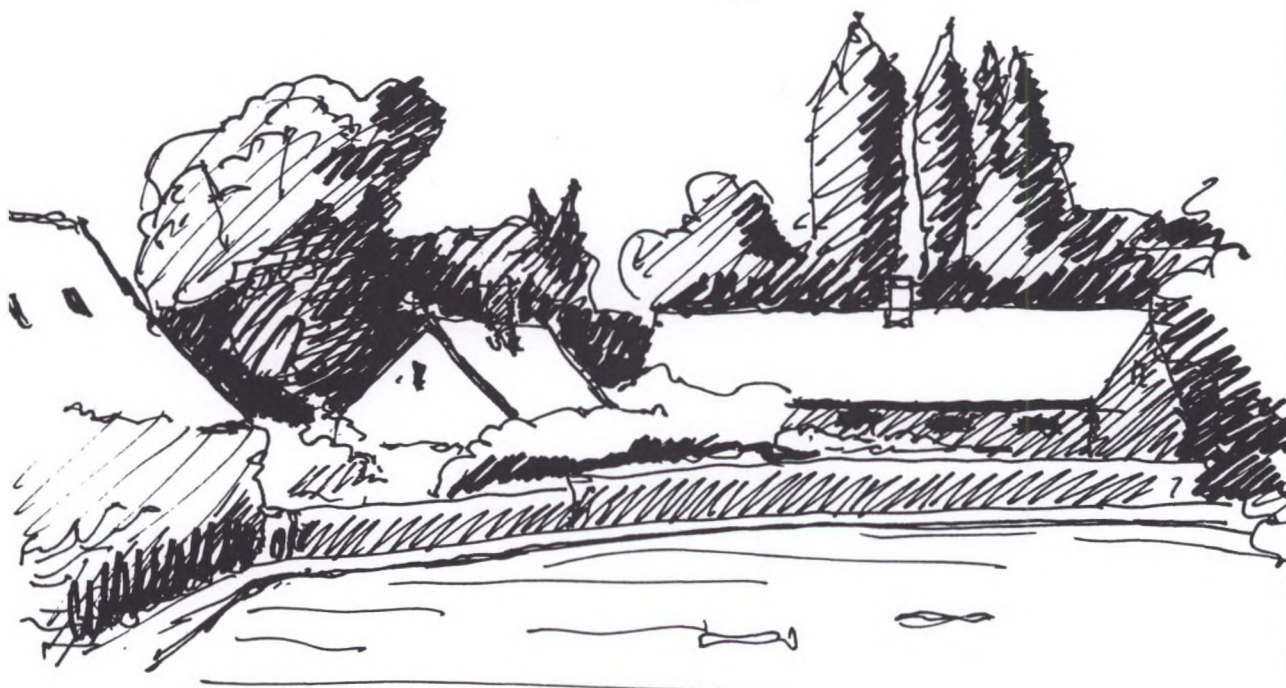
Landsbyggeloven af 1960 trådte gradvis i kraft i løbet af begyndelsen af 1960'erne - og det viste sig, at en del af problemerne kunne løses ved hjælp af denne lov i de kommuner, hvor amtsrådet blev bygningsmyndighed, dvs. i mange kommuner i Jylland.

Det er alt for pladskrævende at gøre nærmere rede for forholdene, f.eks. for omstændighederne, mens man ventede på afklaring af, hvor langt landsbygge- loven kunne strækkes, eller finesserne ved fortolkning af § 22. Det var heller ikke nemt at gå rundt og vide, at erstatningen efter byudviklingsloven var en ekspropriationserstatning, når Boligmi- nisteriet hævdede det modsatte.

Interesserede henvises til de udfør- lige fremstillinger i de forskellige udga- ver af "Fast Ejendoms Regulering" i 1960'erne, naturfredningskommis- sionens betænkninger fra 1967 og Dansk Miljøret fra 1978. Se endvidere min bog "Lovbemærkningers Sand- hedsværdi" fra 1993, der indledes med et historisk afsnit om tiden fra 2. ver- denskrig frem til miljølovreformen fra 1990. Se også Byplanhistorisk Note 30 "Det åbne land" om Byplanhistorisk Udvalgs 9. Seminar, hvor jeg havde det første indlæg "Det åbne land i plan- lovene".

Overfredningsnævnets lovgrund- lag var på en måde herudover også den omfattende *særlovgivning*, der re- gulerede området, således den landbo- retlige lovgivning, vandløbsloven, vejlovgivningen osv. Overfrednings- nævnets stilling svarede til enhver an- den ekspropriationsmyndigheds situa- tion - kommissarius skal jo heller ikke betale for indgreb, der allerede gælder efter anden, erstatningsfri lov- givning.

Det var trods alt en lettelse, at ret- stilstanden var uændret fra de turbu- lente år i begyndelsen af 1960'erne helt frem til *naturfredningsloven af 1969*, der trådte i kraft d 1.okt. 1969, altså næsten samtidig med zoneloven og kommunalreformen. Arne Linde- gaard har fortalt mig, at han, da VKR- regeringen i begyndelsen af 1968 var under dannelse, medvirkede til, at det kom med i regeringsgrundlaget, at naturfredningskommissionens lovfor- slag skulle fremsættes uændret.

§ 22 var efterhånden blevet nogenlunde til at leve med, nærmest som et omsvøbsdepartement. Men det var en stor fordel, at § 22 faldt væk, dvs. afløstes af zonelovens bestemmelser for landzonen. Den hidtidige situation var i længden uholdbar - samspillet mellem de forskellige love for dårligt (§ 22, landsbyggelo, fredningsplaner, byudviklingsplaner). Og byudviklingsloven indeholdt en tikkende bombe derved, at en række byudviklingsplaner var ved at løbe ud og ikke kunne forlænges med uændret yderzone uden store erstatningsmæssige følger. Sandhedens time om denne lovs erstatningsregler nærmede sig.

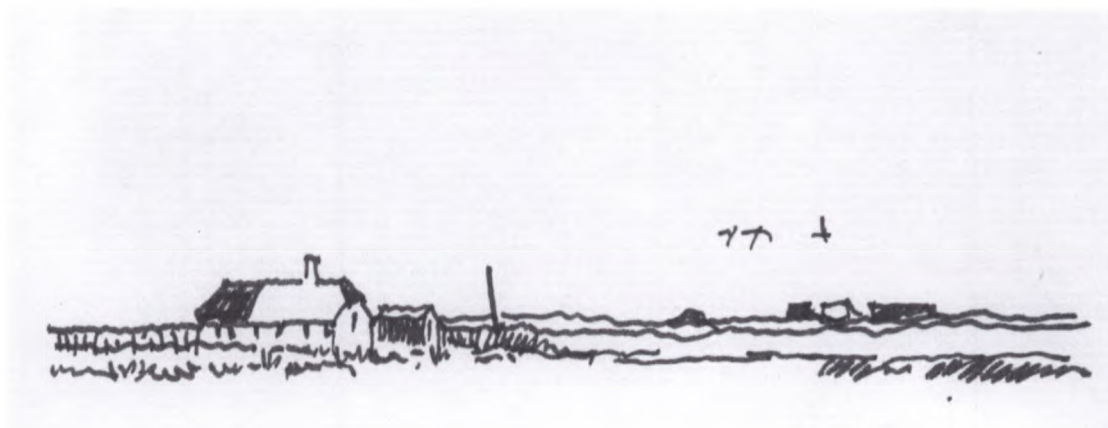
Ved naturfredningsloven af 1969 udvidedes Overfredningsnævnets kompetence ved overtagelse af alle

byggeliniesager, idet de to fredningssankenævn ophævedes og strandbyggeliniekompetencen overførtes fra ministeriet til fredningsnævnene med klage til Overfredningsnævnet. Det sås som en stor fordel, at fredningsplanudvalgene nu etableredes som en fast bestanddel af fredningsarbejdet overalt i landet. Udvalgene fik kompetence til at rejse fredningssager og blev fast bistand for både fredningsnævnene og Overfredningsnævnet, ligesom de på visse sagområder fik selvstændig kompetence til at træffe afgørelser (bl.a. vedr. el-master og veje).

Som nævnt i indledningskapitlet holdt 1969-loven imidlertid kun få år i sin oprindelige skikkelse.

SAGSKATEGORIER

Overfredningsnævnet behandlede gennem alle årene kun sager efter naturfredningsloven. Hovedvægten lå på det klassiske område, selve *frednings-sagerne*. Mange sager måtte dengang rejses i det væsentlige med det formål at undgå bebyggelse, men naturligvis udvalgte kun sådanne landskaber til fredning, der var særligt smukke eller naturvidenskabeligt af interesse, eller hvis beliggenhed gjorde, at et måske i sig selv mindre interessant landskab havde særlig betydning, navnlig bynærhed.

Jyllands Vestkyst

De første år var der mange sager ved *Jyllands Vestkyst*, specielt i Hjørring amt. Presset for at udstykke til sommerhuse var stort, og landskabet endnu mange steder så uberørt, at der var mening i at frede. Det drejede sig om områder, der var klart *fredningssværdige*, som man sagde, - og områder, der ikke var så langt på vej til bebyggelse, at man var for sent på den, men som heller ikke kunne betragtes som udenfor efterspørgsel indtil videre. - Der lå *planlægning* bag disse sager. Planerne var udarbejdet af fredningsplanudvalget for Hjørring og

Thisted amter. Formanden var den dygtige og energiske amtmand i Hjørring, K.O.Møller, og sekretær den ligeledes meget kvalificerede landinspektør Ernst Boe, Hjørring.

I Thisted amt var der endnu så lidt efterspørgsel, at der kun var få sager. Men truslen nærmede sig naturligvis, hvilket førte til, at Danmarks Naturfredningsforening rejste mange sager, som først nåede frem til realitetsbehandling mange år efter. Der lå i det hele taget rundt om i landet ofte en del tilfældighed eller politik bag valget af fredningsobjekter. Naturfred-

ningsforeningen havde ved sin temperamentsfulde formand, kontorchef i Undervisningsministeriet *Vagn Jensen*, kæmpet mod en planlagt ny vej fra Hanstholm mod syd langs kysten - og da vejen så kom, rejste foreningen de omfattende fredningssager, for at vejen, der skulle anlægges til gavn for fiskerne, ikke skulle "åbne" arealer for bebyggelse, som burde fredes. Nogle sager rejstes på et så løst grundlag, at det havde været berettiget at afvise dem - det skete, at rejsningsbegæringen nærmest kun var et udsnit af et målebordsblad. Behandlingen var præget af, at fred-

ningsplanudvalgets formand og sekretær sad i Hjørring - i Thisted amt gik det noget mere på beskub, et stykke hen ad vejen styret af Thisted amtsråd efter landsbyggeloven.

De politiske medlemmers stilling til planlægning var noget ambivalent - specielt de to medlemmer fra V og K var efter den tids generelle opfattelse noget på vagt overfor offentlig planlægning. Men hvis en sag ikke var baseret på en forståelig planlægning, efterlyste de på den anden side et bedre plangrundlag.

bestræbelserne gik ud på at redde de åbne "kiler", der endnu fandtes i den ellers massive bebyggelse langs de nordsjællandske kyster, og som forbandt kystlandskaberne med de fredningsplanbelagte arealer helt ned til Gribskov. Holden Jensens indflydelse var stor i disse år og hans personlige forelæggelse af de store sager var væsentlig for de politiske medlemmers bedømmelse af hele den fredningsmæssige indsats. Disse frednings-sager hvilede på fredningsplaner, der var gennemført med hjemmel i ændringsloven af 1959.

Vesterhavet

Man kan ikke sige, at der var nogen landsomfattende styring, men det gik. Blixencrone havde ikke selv virket som aktiv planlægger siden indsatsen for Københavns omegn - den "gamle" fredningsplan - , men hans kendskab til landet var så omfattende, at han også ved mere enkeltstående fredningssager kunne bedømme, om de var, eller en skønne dag kunne blive, brikker i et mønster.

Det andet kærneområde for fredning var i disse år *Nordsjælland*, hvor

Kulturministeriets styring i disse år i 1960'erne bestod i en vis koordinering mellem fredningsplanudvalgene, som efterhånden kom til at dække hele landet, samt rejsning af fredningssager, som havde eller fik ministeriets interesse.

Naturparkbegrebet kom til at spille en stor rolle. Der lå i dette begreb bl.a. en protest mod tidligere tiders noget tilfældige fremfærd - at rykke ud med en fredning af begrænset omfang, når det kneb. I stedet burde kræfterne samles om at frede større egnskarakteristiske landskaber.

Tanken om sådanne større linier har utvivlsomt også tiltalt Bomholts temperament. Det første større sagskompleks af denne type var fredningerne af egnen omkring *Tystrup-Bavelse*. Fredning var et hovedelement i disse sager, men der indgik også ministerielle køb, anlæg af parkeringspladser og stier. Andre lignende sager blev *Mols Bjerger*, *Østmon* og *Det midtjyske søhøjland* (egnen omkring *Mossø*)

I en af sagerne på Mols mødte skovdirektør Frølund frem for som procedør for Statsskovvæsenet at protestere mod, at de statsejede arealer indgik i fredningen. Overfredningsnævnets medlemmer medtog imidlertid arealerne, idet man ønskede fælles servitutter for hele området og afgørelse ved nævnet om dispensations spørgsmål m.v. Skovlovgivningen kom først langt senere under Miljøministeriet, ligesom sammenlægningen af Fredningsstyrelsen med Statsskovvæsenet til den nuværende Skov- og Naturstyrelse.

Af vanskelige og kostbare enkelt-sager kan nævnes sager om afvanding og grusgravning i årene, indtil tilskud til landvinding (afvanding) afskaffedes og der i 1972 kom en lov om grusgravning.

§22-sagerne om byggeri i det åbne land blev ikke arbejdsmæssigt det store spørgsmål, da det først var blevet klart, at bestemmelsen i det store og hele ikke kunne benyttes til afslag, men alene tjente til at få mu-

ligheden for gennemførligheden af byggeønsker prøvet, inden en handel blev endelig.

Byggeliniebestemmelserne var af stor betydning. Bjerke docerede, at landskaber med mange byggelinier typisk var af særlig landskabelig betydning, sådan som det danske landskab nu engang er indrettet - byggelinierne var normalt indtegnet på fredningsplanudvalgenes kortmateriale. Vejbyggelinien faldt udenfor disse betragtninger - den burde have hørt under vejmyndigheden, og blev da også tilsidst afskaffet. Byggeliniernes betydning aftog naturligvis, da zoneloven kom, men havde (har) fortsat stor betydning.

En gruppe sager lidt i familie med byggeliniesagerne var *kirkefredningerne*. Provst Johan Exner havde i 1950'erne berejst landet og fået mange ejere af arealer op til landsbykirkerne og mange menighedsråd til at gå med til frivillig fredning. Disse fredninger er stadig af stor betydning - dispensationer givet af det lokale fredningsnævn efter påtryk fra f.eks. menighedsrådet blev ofte ophævet af Overfredningsnævnet. Indtil 1969 var der i naturfredningsloven hjemmel for at slutte en fredningssag uden kendelse, hvis ejeren var enig i fredning, der ikke skulle ydes erstatning. I formen blev sådanne sager afsluttet med en deklaration, men deklarationer af denne type havde samme gyldighed som kendelser. De fleste kirkefredninger var af denne type.

Overfredningsnævnet blev klagemyndighed i *strandbyggeliniesagerne* i 1969. Nye sager var lette, fordi der efter loven næsten altid skulle gives afslag. Hvad vi ikke vidste var, at der lå en lang række "gamle" sager og ventede på os - sager, der ikke var definitivt afsluttet, selv om de havde været behandlet i Kulturministeriet, se herom kap. 6.

En bestemmelse i 1937-loven, der først ændredes i 1969, handlede om *godkendelse af vejanlæg og elmaster*. Bestemmelsen havde måske engang været brugbar, men var i 1960'erne

elmaster. Begge sagskategorier vakte bitterhed, måske mest visse vejsager, hvor en magtfuld amtsvejsinspektør måtte stå skoleret, som de opfattede det. Det var her en stor fordel, at Blix oprindelig var vejingeniør - han havde et stort personalekendskab og forenede sin stædighed og viden med charme, når han var på hjemmebane. Det er hans fortjeneste, at vejen fra Århus til færgerne fra Djursland går bagom (nord om) Rønde. Når vejen til Frederiksdal, Nybrovejs forlængelse i Bagsværd-Lyngby, ikke blev udvidet og dermed tjenlig til større hastigheder, skyldes det, at Blix blev ved med at

Gård i Vestjylland

helt forældet. For det første var den uklar - gjaldt den alle veje og alle el-anlæg? og kunne fredningsnævnet nægte godkendelse uden at det udløste erstatning?

Det antoges, som juristerne siger, at vejanlæg kunne hindres erstatningsfrit, da vejene var offentlige, men situationen var uklar angående

hævde, at denne vej var en promenadevej, ligesom Strandvejen.

Den første store sag om elmaster - en sag, som blev skelsættende - var om *elmaster i (over) Mols Bjerger*. Sagen udspillede i 1963, kort efter at jordlovene var faldet ved folkeafstemningen. Bent Christensens forhåndsindstilling var den, at en linieføring

over Mols Bjerger ikke kunne accepteres. Jeg var med til besigtigelsen, hvorom er at sige, at masterne ikke var af meget store typer, og at linieføringen var lavet godt, så man gik udenom de åbne højder. Det viste sig ved voteringen, at Bent Christensen gik ind for en godkendelse, hvilket de 3 "borgerlige" medlemmer tilsluttede sig, medens de to højesteretsdommere og socialdemokraten, Søren Lund Jensen, ville forbyde masterne. Dette foreløbige, endnu fortrolige, resultat lod Blix i sin kvide sive til Kulturministeriet med det resultat, at der blev tilvejebragt en ordning, så man undgik masterne, idet ministeriet skaffede nogle penge, herunder visse mindre kommunale tilskud - altså en holdbar politisk løsning. Bomholt viste sig her, midt i nederlaget ved afstemningen, som den indflydelsesrige politiker. Den oprindelig ønskede placering ville ikke være nogen fredningsmæssig ulykke, men master over Mols Bjerger: nej. Politisk så han klart - elsagerne skiftede herefter karakter på en måde, som en nok så omhyggeligt formuleret

kendelse fra Overfredningsnævnet ikke kunne have tilvejebragt.

Sommerrejsen var i juli 1963 så lang, at vi skiftede lidt om på deltagere. På sidste del af rejsen fungerede jeg som formand med et nævn, der til slut kun bestod af mig plus én højesteretsdommer og to politikere, Lund Jensen og Jens Christensen fra Venstre. Vores sidste sag var på Fanø, hvor Bomholt og Henning Rohde begge ferierede. Da vi nærmere os Fanø indløb en invitation til frokost på Sønderho Kro. Jens Christensen opfandt en aftale i Esbjerg; han sagde, at Bomholt var optrådt så foragtende og ubehageligt under jordlovsforhandlingerne, at det ikke var muligt for ham at stå en frokost igennem som gæst. Vi andre gik naturligvis og påhørte en tale af Bomholt, hvori ordene om Mols-sagen "voldtægt af landskabet" forekom. Jeg husker ordene, fordi det var så gyseligt/komisk at høre Bomholt optræde i sin kendte talerstil i en lille krostue med få tilhørere: en partifælle, en højesteretsdommer og nogle få tjenestemænd.

FORHOLDET TIL MINISTERIET

I modsætning til fredningsnævne, der havde dommere som formænd, var Overfredningsnævnet undergivet *Folketingets ombudsmands* kompetence. Den første lange årrække i den periode, der her skildres, var der ingen klager til ombudsmanden, men i de senere år kom der nogle stykker. Med ganske enkelte undtagelser sluttede sagen uden kritik af Overfredningsnævnet, men sagerne var en administrativ belastning. Vi oplevede i sekretariatet spillet som noget ulige. Også sager, hvor det på forhånd var klart, at ombudsmandens udtalelse ville gå klageren imod, krævede en meget grundig - og tidsrøvende - behandling. Ombudsmanden syntes på sin side ikke at have de samme bevillingsproblemer vedrørende personaleudvidelse som vi andre.

Ressortministeriet var fra 1961 og indtil efteråret 1973 Ministeriet for Kulturelle Anliggender, derpå Miljøministeriet. Formelt hørte Overfredningsnævnet kun under ministeriet i økonomiske spørgsmål, herunder personalenormeringer. Der blev først personalefællesskab i Miljøministeriets tid.

Det var en realitet, at nævnet i den enkelte sag var uafhængig af ministeriet. Ikke mindst højesteretsdommerne tog uafhængigheden alvorligt. Men der var, rimeligt nok, kontakt på det administrative plan. Det var en fornemmelsessag, hvori denne kontakt skulle bestå.

Fra begyndelsen af 1960'erne husker jeg en besigtigelse i en mindre sag i Roskilde amt (Borrevejle Vig), hvor Friluftsrådets repræsentant, rådets sekretær kontorchef Horsten - som mange troede var rådets formand - erklærede, at arealet burde indgå i en naturpark. Sagen blev ved den interne drøftelse besluttet udsat, og Bent Christensen tog kontakt med ministeriet - havde en naturpark ministeriets støtte? Det viste sig, hvad vi havde formodet, at Horsten var optrådt på egen hånd - der var ingen planer om en naturpark her. Vi var endnu i Bomholts æra - han var stærkt optaget af naturparken ved Tystrup-Bavelse, som ministeriet jo var gået ind i med fynd og klem. Hvor ministeriet viste en sådan interesse, var Overfredningsnævnet naturligvis stærkt tilskyndet til at frede, trods den formelle uafhængighed i de enkelte dispositioner (afgrænsning, servitutindhold). Der var det rigtige i Horstens bemærkninger, at arealet ved Borrevejle Vig lå i udkanten af det landskab, der senere kaldtes det "Midtsjællandske Godsområde". Senere frededes her Selsø-Lindholm og Ledreborg samt Åstrup og Sonnerupgård og i forbindelse hermed store "bondegårdsområder" ved Hvalsø og Kisserup.

Det gik stort set godt med kontakten om de store linier, selv om det f.eks. kunne være uklart, hvad der lå i en bemyndigelse fra ministeriet til et fredningsplanudvalg om at rejse fredningssag - det var ministeriet, der indtil 1969 - loven havde den formelle kompetence til at rejse fredningssag.

Efter 1969 opstod imidlertid en række vanskeligheder i forhold til ministeriet.

Ved 69-loven blev de to fredningsankenævn nedlagt, hvilket forøgede Overfredningsnævnets arbejde en hel del. Endvidere var der mange besværlige strandbyggeliniesager, og så voksede nævnets område tilmed ved skærperne i naturfredningsloven i 1972 ved tilslutningen til EF. - Omvendt betød zonelovens indførelse en lettelse i vort arbejde, men først fra et senere tidspunkt, idet der var rejst en lang række store fredningssager i slutningen af 1960'erne, hvor man ikke havde villet udsætte rejsningen på zonelovens gennemførelse, hvorved lodsejerne ville være afskåret fra erstatning. En del af disse sager havde nu nået Overfredningsnævnet. Også råstofloven af 1972 betød en fredningsmæssig fordel, men også her var der tale om besværlige overgangssager.

Kulturministeriet var efter lovens gennemførelse stærkt interesseret i at få etableret sit eget "fredningsapparat" gennem udbygning af konsulentembedet - en fredningsstyrelse var endnu ikke på tale. Konsulentembedet havde hidtil kun haft et lille sekretariat, selv om der var sket nogen udvidelse efter Blix'es afgang i 1965. Ministeriet ønskede et større administrativt apparat til planlægning, styring af landets fredningsplanudvalg m.v. Disse ønsker var rimelige nok, men kom til at genere Overfredningsnævnet ganske meget.

Hurtigt efter lovens vedtagelse startede ministeriet en større bevillingssag om følgerne af 69 -lovens gennemførelse, hvor hovedsagen var konsulentembedet. Hvis den store sag om konsulentembedet var gået glat igennem, havde det naturligvis været ligegyldigt, hvordan vores ønsker var blevet præsenteret. Men den store sag gik istå, og hvis nævnets sag nu blev fremmet separat, kunne det tolkes som en udsættelse af den store sag. - Der havde længe været et noget spændt forhold mellem ministeriets fredningskontor og konsulenten på den ene side og på den anden Direktoratet for Statsskovbruget (Landbrugsministeriet). Der var tale om en årelang fejde, der skrev sig fra uenighed om fredningsproblemerne karakter, grænsedragningen af opgaver mellem de to ministerier og personlige modsætninger mellem de ledende personer i de to etater. Statsskovbruget betragtede Bjerke som noget af en opkomling, mens Bjerke på sin side fandt statsskovvæsenet for konservativt. Og det var altså lykkedes skovdirektør Frølund at få Landbrugsministeren til at gribe ind på en eller anden måde, så sagen blev forhalet.

Administrationsdepartementet lagde sagen på is ud fra det synspunkt, at bevillingssagen ikke kunne fremmes, før det var klart, hvilke opgaver, der skulle udføres af hvem.

Jeg fremhævede naturligvis, at disse kompetenceproblemer ikke kom Overfredningsnævnet ved, da vores

ansøgning kun angik følgerne af lovændringerne i 1969, herunder overførelse til os af de bevillinger, der ved loven af 1969 så at sige blev ledige (ankenævnenes nedlæggelse, strandbyggeliniesagernes ændring).

Det var ikke let at have med ministeriet at gøre - det ville nemlig genere sin hjertesag, konsulentembedet, og så efterhånden en fjende i administrationsdepartementet, personificeret i departementschef G.Toft-Nielsen, som måske, mente man, ligefrem lå under for statsskovvæsenets intriger.

Efter lang tids stærkt tilkendegivet utilfredshed opsøgte jeg kulturminister Niels Mathiasen og var her noget forbavset over, at fredningskontoret "kun" deltog med en af kontorets fuldmægtige. Herefter blev jeg opfordret til selv at tale med Toft-Nielsen, der som nævnt opfattedes som en stopklods.

Da jeg ringede til Toft-Nielsen, som jeg kendte fra Indenrigsministeriet, inviterede han mig til kaffe, men bad mig allerførst sende ham noget materiale. Så snart han havde fået det, ringede han op og aflyste aftalen - sagen var så oplagt, at samtale var unødvendig. En ansøgning vedrørende Overfredningsnævnet ville ikke møde hindringer i administrationsdepartementet. Jeg bad ham selv meddele dette til Kulturministeriet.

Næste hurdle var nu Finansministeriet, som ikke kunne forstå, at en "heldagsmand" var nødvendig. Nu tog nævnets medlemmer imidlertid affære. Højesteretsdommer Theodor

Petersen foranledigede, at nogle medlemmer, i al fald han og den tidligere trafikminister *Svend Horn*, der havde afløst Lund Jensen, opsøgte finansministeren - og vi fik så bevilget en heldagsstilling for et årsmål. I hele denne sag så man bl.a.illustreret, hvor forskelligt det kan gå med bevillinger til kulturlivet og til betjening af erhvervslivet. Dette så jeg ved Miljøankenævnets opbygning i den samme periode. Men det kan jo være, at det mest betydningsfulde var, at det var Miljøministeriet, ved departementschef Holger Lavesen, der stod for miljøbeskyttelseslovens gennemførelse.

Ændringen i reglerne om *strandbyggelinien* betød en yderligere komplikation. Kompetencen lå nu hos fredningsnævnene, og Overfredningsnævnet blev klageinstans som i andre sager. Den hidtidige ministerielle kompetence var et levn fra 1937, Staunings tid. Strandbyggelinien skulle tages alvorligt - elskværdige lokale myndigheder skulle ikke dispensere. Dette fandt i 1937-loven udtryk ved, at dispensationskompetencen lå i ministeriet, i 1969 ved, at der kun kunne dispenseres, hvis nævnet var enstemmigt, og kun når der forelå "ganske særlige forhold".

Kulturministeriets fredningskontor havde nærmest bandet på, at der praktisk talt aldrig var dispenseret. Der lå imidlertid uden at vi vidste det to bomber og ventede.

For det første viste det sig, at ministeriet i en række tilfælde *havde* givet tilladelse. Disse sager betegnede ministeriets "forbindelsesofficer", som vi den første tid støttede os til, imidlertid som kedelige fortilfælde, enkeltstående sager, afgjort af ministeren personligt, mod kontorets indstilling. De talte derfor ikke rigtig med som praksis. Men sådan kan et nævn jo ikke administrere. Her kan det lige ikke behandles ulige.

Den anden bombe var en gruppe sager, hvor der var bygget uden tilladelse, trods byggeliniens korrekte tinglysning, men hvor ejeren påberåbte sig en kommunal byggetilladelse, evt. at bygningskommissionens formand var kommet ned på cykle en aften og sagt: det kan du sagtens bygge. Eller blot det forhold, at myndighederne havde kendt byggeriet en årrække. I denne gruppe sager havde ministeriet typisk fægtet sig igennem ved at afslå permanent tilladelse, men tillade husenes bevaring en årrække. Dette betød, at der i årene efter 1969 dukkede en lang række klagesager op, hvor det ikke var muligt at slutte sagen blot ved at fastslå, at nævnet henholdt sig til ministeriets tidligere afgørelse. Man måtte i så fald forudse, at huset ikke blev nedrevet, og at der ville følge en besværlig retssag efter, med uvist udfald.

Det hører med til billedet af vort forhold til Kulturministeriet, at jeg personligt, jævnsides med denne kritik, havde et ret nært forhold til Viggo Nielsen og andre i fredningskontoret. Dette nære forhold hang sammen med det udmærkede samarbejde, der fandt sted i Naturfredningskommissionen, særlig mellem Bent Christensen, Viggo Nielsen og mig selv. Vi delte i høj grad arbejdet mellem os, indbefattet skrivningen af den to bind store betænkning. Fredningskontorets personale var så nyt (ungt), at sekretærerne for de enkelte udvalg, der er angivet i betænkningerne, ikke kunne skrive selve betænkningerne.

Fredningskontorets omdannelse i 1975 til en fredningsstyrelse - inkluderende det tidligere konsulentembede og personalet i Hovedstadssområdets fredningsplanudvalgs sekretariat - fik ikke større indflydelse på nævnets relationer til ministeriet, idet partneren blot nu blev Fredningsstyrelsen i stedet for ministeriets fredningskontor.

Fra gammel tid var *bevillings-spørgsmålet vedrørende frednings-erstatninger* ordnet på den måde, at beløbet på finansloven var opført med 0 kr., således at den formelle hjemmel for financieringen skete på tillægsbevillingsloven, efter at de enkelte større sager havde været forelagt finansudvalget inden udbetalingen af erstatningerne. På et vist tidspunkt ændredes dette således, at der på fi-

nansloven opførtes et beløb, men det gav i praksis ikke problemer, at dette beløb langt fra var (kunne være) præcist. Vi hørte i al fald aldrig fra finansudvalget på anden måde end ved den lakoniske meddelelse om, at det søgte beløb var bevilget. Her var nævnets politiske sammensætning naturligvis afgørende. Iøvrigt kunne de enkelte beløb i en kendelse jo ikke kritiseres af finansudvalget, da de var fastsat efter ekspropriationsretlige regler.

I et - eet - tilfælde ønskede finansudvalget dog at udøve en selvstændig stillingtagen, nemlig i en frednings-

sag, hvori der indgik arealer tilhørende naturfredningsforeningens noget kontroversielle formand, kontorchef i Undervisningsministeriet Vagn Jensen. Vi fik her at vide, at finansudvalget havde udsat sagen, fordi udvalget ønskede at foretage en besigtigelse, hvilket var helt uhørt. Imidlertid blev der netop den pågældende dag så tæt tåge, at en besigtigelse ville være meningsløs. Herefter blev sagen tiltrådt uden yderligere vrøvl.

Vore landskaber er synsindtryk og sjælskammer

MEDIERNE.

Radio, fjernsyn og landsdækkende blade viste normalt ikke fredningsarbejdet større interesse - interessen gjaldt stort set kun „affærer“. Provinspressen omtalte derimod jævnligt fredningssager, oftest som led i belysning af landskaber og udflugtsområder i den pågældende egn. Der var ofte ingen pressedækning af Overfredningsnævnets besigtigelser; hvor der var, fornemmede man hurtigt, om der var tale om fremmøde på grund af udsigt til en historie, der stillede offentlige myndigheder i et dårligt lys, oftest foranlediget af en lodsejer, der måske kombinerede en dårlig sag med uvilje mod offentlige myndigheder.

Arkitekt *Holden Jensen* har til mig bemærket, at han ikke deler dette negative billede. Han oplevede, at der i årene efter 1959 faktisk var en betydelig interesse for visioner og strategi i fredningsarbejdet - planerne vandt gehør og blev bakket op, både af Politiken, det Berlingske Hus og Socialdemokraten. Men han er enig i, at det senere mere blev „sager“, man gik efter.

For mit eget vedkommende husker jeg bedst diverse affærer - jeg nævner 3, fra henholdsvis Politiken, Berlingske Tidende og Ekstrabladet.

1. Glatved-sagen. Politiken.

Interessen for forurening som et større problemkompleks også udenfor vandløbslovens område opstod for alvor i slutningen af 1960'erne. Den første større debat, jeg husker, er fra gennemførelsen af naturfredningslo-

ven 1968-69, hvor Jens Kampmann som ordfører for socialdemokratiet kritiserede, at lovforslaget ikke inddrog forureningsbekæmpelsen. Kulturministeriet delte ikke denne opfattelse - naturfredningsmyndighederne var ikke egnede til forureningsbekæmpelse, hvor denne ikke var et naturligt led i servitutter for fredede ejendomme. Omtrent samtidig tog den i 1968 tiltrådte VKR-regering fat på hele komplekset ved etablering af et særligt forureningsråd, der kulegravede de berørte sagområder, som i slutningen af 1960'erne hørte under sundhedskommissioner, vandløbsretter m.v.

Efter min mening var VKR-regeringens fremgangsmåde praktisk rigtig - et nyt ministerium måtte have begyndt på samme måde, så man ikke hovedløst var begyndt med ballade og enkeltsager. Det næste skridt blev så taget ved regeringsskiftet i 1971, hvor Jens Kampmann blev minister for forureningsbekæmpelse. Samme år etableredes Miljøstyrelsen og i 1973 Miljøministeriet.

I 1969 dukkede så en sag op, der i de rette personers hænder var egnet for stortrommen. De Danske Spritfabrikker ville i et naturskønt område på Djursland indenfor 300 m fra skov opføre en gærfabrik. Fredningsnævnet for Randers amt havde med to stemmer mod én (formandens) tilladt anlægget. Der skete nu det, at Danmarks Naturfredningsforening og Danmarks Sportsfiskerforbund fandt sammen om at benytte denne sag til et fremstød mod forurening, idet fabrikken skulle udlede sit spildevand direkte til

havet. Hvordan det skulle renses, vidste man ikke endnu - det afhang af en kommende sag for vandløbsretterne. Sportsfiskerne havde ikke klageret i forhold til Overfredningsnævnet, men det havde naturfredningsforeningen, som påklagede nævnets byggelinie-tilladelse til Overfredningsnævnet. For sportsfiskerne mødte den ekstremt energiske *Børge Christensen*.

Det var klart, at Overfredningsnævnet ikke kunne begrunde et afslag med henvisning til faren for vandforurening - dette spørgsmål måtte finde sin afgørelse efter vandløbslovens regler om forurening af kystnære dele af søterritoriet. Zoneloven trådte i kraft d.1.jan. 1970, altså inden sagen kunne være færdigbehandlet for fredningsmyndighederne. En sag efter vandløbsloven kunne ikke ventes, før byggesagen var længere fremme - der kom også en ny vandløbslov d. 1. jan. 1970. Det var ligeledes klart, at fabrikken burde ligge i Grenå kommunes industriområde. Sagen var som overgangssag drilagtig.

Mest afgørende var måske, at sagen fulgtes på tæt hold af Politiken ved journalist *Leif Larsen*, der var en af de første journalister, der kastede sig over det nye sagerområde, forureningen. Leif Larsen havde netop skrevet en bog, der hed "Vi ødelægger Danmark".

Den taktiske hovedfejl ved vor behandling var nok, at vi ikke efter at have påhørt proceduren havde trukket os tilbage for kort efter at dukke op igen og på det endnu varende offentlige møde havde tilkendegivet, at de

dele af sportsfiskernes og naturfredningsforeningens procedure, der angik forurening, ikke kunne have vægt for nævnets afgørelse. - Men man kan vist sige, at sådan gjorde man ikke dengang. Man fulgte sæd og skik, således at argumentationen ville komme i nævnets senere skriftlige afgørelse.

Den endelige afgørelse blev - sammen med gennemgangen af argumentationen - truffet på et senere møde i København. Leif Larsen opholdt sig under voteringen i et lokale udenfor mødeværelset. Spleth troede, at jeg under et ærinde ud af kontoret havde fortalt Leif Larsen, at nævnet ville tillade (hvilket Spleth iøvrigt ikke bebrejdede mig). Det gjorde jeg nu ikke, men Leif Larsens næse sagde ham, hvordan sagen ville ende, og han omtalte den derfor straks næste dag i Politiken som afgjort.

Man udsendte dengang - i den tids uskyldighedstilstand - ikke pressemeddelelser, men gjorde meget ud af de skriftlige begrundelser i afgørelsen - her naturligvis af at forklare, hvorfor havforureningen ikke kunne indgå som moment i denne skovbyggeliniesag. Jeg havde ringet til Ritzaus bureau for at bede om, at man ville læse vores afgørelse grundigt, inden man lavede den påtænkte RB meddelelse. Bureauet valgte også en udmærket mand, men han forstod ikke sagens - for ham - krinkelkroge - han gjorde således meget ud af forureningen. Dette spørgsmål havde vi skrevet en del om, for at man i vores afgørelse skulle have alle sagens momenter samlet - men det blev altså nærmest til, at

når spritfabrikkerne ville gøre sådan og sådan, ja så var det hele ikke så slemt, at det kunne føre til et afslag.

Sagen kom gentagne gange i fjernsynet, hvor Holger Viveke, der var valgt i Århus amt, fortalte, at han, som mindretal, var gået imod at give tilladelse til byggeri indenfor skovbrynet - af forureningshensyn.

Det udviklede sig til, at jeg af Flemming Madsen blev opfordret til at deltage i hans næste "show", der skulle udspille sig i Skagen - ved samme lejlighed optrådte bl.a. Hans Bendix og Otto Brandenburg. Bent Christensen rådede mig til at deltage, efter at sagen i den grad havde udviklet sig. - I bussen i Skagen mellem hotellet og optagelsesstedet gav Otto Brandenburg mig - uden at jeg havde spurgt ham - det gode råd, at jeg skulle lade Fl.Madsen komme til så lidt som muligt, så han ikke fik mere mulighed for at være vittig end strengt nødvendigt. Det var et godt råd og pænt af ham.

Bettina Heltberg anmeldte forestillingen negativt i Politiken, med mig som den positive undtagelse - hun omtalte, at det var en skovbygge-liniesag "Det var pænt af Johan Garde at tage op til Skagen for at fortælle os det".

Sagen havde en række mediemæssige efterspil - bl.a. på Naturfredningsforeningens årsmøde, i forhold til Aftenberlingen og i fjernsynet, som krydsklippede Viveke og mig aldeles nederdrægtigt.

Jeg opsøgte på et tidspunkt Leif Larsen privat - han kom til at forstå sagen og ophørte med sine angreb, men berigtigede naturligvis ingenting.

Sagen endte iøvrigt med, at spritfabrikkerne opførte deres fabrik i Grenås industrikvarter.

Et par måneder efter mødte Sportsfiskernes formand, der var dommer i Jylland, op på kontoret sammen med Børge Christensen og inviterede mig ud til frokost, jeg tror på finker. Jeg blev senere endda meget gode venner med Børge Christensen.

Værløse Golfbane, Berlingske Tidende

Overfredningsnævnet havde modsat sig, at der indrettedes golfbane på et areal i Værløse, på et smukt fredet område med offentlig adgang. Sagen havde givet anledning til en del debat, fordi både golfbanens bestyrelse og Værløse kommune var meget utilfredse. Jeg havde været i fjernsynet, hvor jeg syntes det var gået meget ordentligt.

Britta Stenstrup fra Berlingske Tidende ringede mig op og foreslog et interview - hun sagde noget i retning af, om Overfredningsnævnet nu skulle til at have problemer med beskyldning for streghed og manglende forståelse for, hvad der bevægede sig ude omkring. Jeg var indforstået med et interview, forudsat at jeg skulle godkende teksten.

Det viste sig nu, at udkastet ikke gengav afsnittet om vort forhold til kommunerne tilfredsstillende, og jeg tog derfor om aftenen ud til Britta Stenstrup privat for at sikre mig, at

hun nu var enig i teksten som rettet af mig - jeg vidste, at hun skulle på barselorlov vist allerede den næste dag, så det skulle gå stærkt. Det fremgik af den endelige tekst, at vi altid, med politikere som deltagere, tog ud til besigtigelse, for både at se på tingene og påhøre den kommunale argumentation, og andres, før vi traf afgørelse, og at vi havde til opgave at foretage en vurdering af almene hensyn overfor andre interesser.

Netop dette afsnit, som handlede om baggrunden for interviewet og noget helt centralt i nævnets arbejdsform og *raison d'être*, blev imidlertid forringet og forkortet kraftigt uden aftale med mig. Jeg havde i denne periode meget travlt - jeg mener, at jeg snakkede med Britta Stenstrup, der forekommer mig noget med en dårlig undskyldning om forkortelse - nok er det, jeg fik ikke skrevet det rasende brev til chefredaktøren, som jeg burde have gjort. Jeg fik senere at vide, at Britta Stenstrups nærmeste overordnede på bladet, vedk. redaktionssekretær, var pot og pande med sportsredaktøren, som havde et tilsvarende nært forhold til golfklubben.

Senere opnåedes en meget fornuftig ordning med en træningsbane på noget af arealet - noget, som klubben (kommunen) kunne have opnået uden hjælp fra en dyr højesteretssagfører.

En ligegyldig reklamesag, Ekstrabladet.

Overfredningsnævnet havde enstemmigt tilladt en reklame på en erhvervsvirksomhed - en helt ligegyldig sag. På næste møde oplyste Viveke, at folketingsmand *E. Juul Madsen* (K), der havde afløst H.C. Toft, var revisor i det selskab, der ejede den pågældende virksomhed. På dette møde var alle tilstede undtagen netop Juul Madsen. Jeg fik til opgave at ringe til Juul Madsen og gøre opmærksom på, at han burde have erklæret sig inhabil. Samtalen med Juul Madsen var smertefri - han var enig i, at han burde have tænkt på habilitetsspørgsmålet.

Derefter kom sagen frem i Ekstrabladet. I samråd med Juul Madsen afleverede vi samme dag et brev til bladet, hvoraf fremgik, at nævnet havde taget sagen, der ikke havde været fremme i pressen, op, og at Juul Madsen havde erkendt sin fejl. Først efter en uge, og diverse rykkere, bragte bladet en fortegnet omtale af vores brev, idet det fortsat fremgik, at nævnet ikke havde båret sig korrekt ad.

Disse sager husker jeg, fordi de indeholdt mere end blot det, der kunne ske fra tid til anden, at en lods-ejer luftede sin utilfredshed lidt mere i pressen end rimeligt.

EFTERSKRIFT

Nogle hovedtræk i udviklingen fra overfredningsnævn til naturklagenævn.

Som det ses er min erindring om årene 1962 - 1976 i det store og hele positiv, dog med beklagelse af navnlig det forhold, at gennemførelsen af naturfredningsloven af 1969 ikke blev indledning til en periode, hvor det daglige arbejde kunne foregå uden til stadighed at være præget af politisk uro og besværlige overgangsspørgsmål. Det er en almindelig erfaring, at politikerne i Folketinget overvurderer betydningen af deres arbejde med nye love, særlig ændringslove. De retter blikket mod de nye ord, som de har præget og er stolte af - opstramninger, nye kriterier, men interesserer sig alt for lidt for de praktiske muligheder hos de udøvende myndigheder - undtagen, når det går galt. Også i sig selv fornuftige nye love kommer tit i miskredit, fordi de vurderes negativt blot på grund af de - måske uundgåelige - vanskeligheder, der er forbundet med gennemførelsen af alt nyt.

En del af vanskelighederne i årene efter 1969 skyldtes de nye amtsråd, der var fremgået af kommunalreformen. Den nye naturfredningslov var ganske vist baseret på betænkninger, der var tiltrådt af de kommunale organisationer, men jo ikke af de nye organisationer, der fremstod som følge af kommunalreformen, Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen. Allerede inden sagsområdet overflyttning til Miljøministeriet i efteråret 1973 var også Kulturministeriets interesse aftagende, ikke for

naturfredning / naturbeskyttelse, men for 69 - lovens ordning. Niels Matthiassen var ikke indstillet på at slås for denne ordning, hvis dette betød at vende sig mod nye tendenser til at ville klare "æfterne" gennem de nye planlove, i 1973 de to lands-og regionplanlove.

Ved fredningsplanudvalgenes nedlæggelse i 1978 mistede Miljøministeriet ikke bare sine lokale, både planlæggende og udøvende organer, men fredningsarbejdet svækkedes. Skov-og Naturstyrelsens kontorer kunne trods opnormering ikke overtage den bistand til fredningsnævnene, som fredningsplanudvalgene havde ydet. Men det forholdt sig nok således, at det ikke kunne nytte noget at prøve at modstå amtsrådenes overtagelse af udvalgenes beføjelser. Modydelsen fra politisk side var navnlig en styrkelse af beskyttelsen af vådområderne, altså en opfølgning på noget, der ikke i tilstrækkelig grad var med i naturfredningsloven i dens 1969 - skikkelse.

Overfredningsnævnets placering var stort set uændret i tiden frem til den næste store bølge af ændringer - Miljølovreformen af 1991-92. Ved denne lejlighed indgik by-og landzoneloven i den nye sammenfattende planlov, og samtidig ændredes den hidtidige klageordning, hvorefter zonelovssager kunne indbringes for Miljøankenævnet, der som sekretariat havde Miljøministeriets planstyrelse. Klagemyndighed blev nu det nye Naturklagenævn, det omdøbte overfredningsnævn.

Det havde været sprogforbistring af kalde det hidtidige klagenævn i zonesager "Miljøankenævnet". Ganske vist virkede enten Miljøankenævnets formand eller en af ankecheferne som formand, men nævnets sammensætning var i disse sager ganske anderledes end i det sædvanlige miljøankenævns forureningssager, idet det helt centrale i "Zonelovsnævnet" var de kommunale medlemmer, udpeget fra lister indstillet af de kommunale organisationer (Kommunernes Landsforening og Amtsrådsforeningen). Endvidere medvirkede statsligt udpegede sagkyndige, således at der i den enkelte sag medvirkede ialt 5 medlemmer, som det ses med statsligt flertal, for en sikkerheds skyld.

Ordningen var tung, med 5 medlemmer i alle sager, og med Planstyrelsen som sekretariat for et formandskab andetsteds i byen.

Ved planlovsreformen forenkledes hele denne ordning bort og erstattedes af den ordning, at Naturklagenævnet, som Overfredningsnævnet omdøbtes til, blev klageinstans i zonesagerne, altså sager efter det kapitel i planloven, der erstattede den hidtidige zonelov. Samtidig bestemtes, at nævnet dog kun skulle behandle de store sager, idet formanden skulle kunne "bortvisitere" de mindre sager til Planstyrelsen, ligesom han kunne bortvisitere mindre sager efter den nye naturbeskyttelseslov til Skov- og Naturstyrelsen.

Ordningen var kompliceret og ikke helt let forståelig for borgerne. Men det kunne siges, at store sager om landzonen på en måde hørte hjemme i Naturklagenævnet, da det er et så væsentligt formål med zone-loven at beskytte det åbne land.

Miljølovreformens ordning holdt kun ganske kort. Allerede i 1992 besluttedes det at nedlægge Planstyrelsen fra begyndelsen af 1993, og herved kom en ny sagskategori i klemme. Miljøministeriets departement skulle overtage styrelsens planlægningsopgaver, men ville naturligvis ikke overtage de mange konkrete klagesager i det, som loven kalder "retlige spørgsmål", eksempelvis, om en bestemt kommunal afgørelse, f.eks. en dispensation fra planloven eller en given byggetilladelse, kræver lokalplan. Disse sager er tit uforståelige for borgerne - de får måske medhold i, at en lokalplan er nødvendig, men de kan ikke få bedømt det kommunale skøn. - Ved en ændring i planloven senere i 1992 besluttedes det at henlægge også disse sager til Naturklagenævnet, dog således at formanden kunne "visitere" de mange mere banale sager til sig selv eller til en af viceformændene.

For at få en ensartet opbygning efter de forskellige love er det endvidere bestemt, at sager efter de øvrige love, der hører under nævnet, således navnlig naturbeskyttelsesloven og råstofloven, skal behandles på samme måde, altså vel høre under nævnet,

men således at formanden har bemyndigelse til at behandle de mange mindre sager selv eller overlade dem til en af viceformændene.

Resultatet er altså blevet, at det "gamle" overfredningsnævn ikke blot har skiftet navn, men også står for en lang række sager, der intet har med det åbne land, endsige naturbeskyttelse at gøre.

Den stærke naturbeskyttelse, der gennem alle årene har ligget deri, at et bestemt nævn med politikere og jurister (højesteretsdommere), står som garant for denne beskyttelse, er altså afløst af en langt mindre gennemskuelig ordning med et ganske omfattende sekretariat, der skal betjene formand, viceformænd og nævnets medlemmer, samt varetage forbindelsen til Skov- og Naturstyrelsen samt ministeriets planlægningsafdeling.

Denne efterskrift ligger unægtelig mange år efter den tidsperiode, som det er min opgave at skrive om - 1960'erne og 1970'erne-, men en sammenfattende skildring af udviklingen ved og efter miljølovreformen hører, synes jeg, med som perspektiv, for at knytte fortiden til nutiden.

Det må i al fald være påkrævet at få nævnets navn - Naturklagenævnet - ændret, så den nuværende urigtige "varebetegnelse" kan afløses af en mere dækkende, f.eks. naturbeskyttelses- og planlovsnævnet, evt. Natur - og planlovsnævnet.

Min sidste bemærkning skal være, at det er meget lidt tilfredsstillende, at der i 1991-92 gennemførtes en omfattende lovreform på disse områder, hvorefter der så - på en nærmest henkastet og ganske overfladisk måde - allerede i 1992 skete afgørende lovændringer.

PERSONFORTEGNELSE

- Andersen, Poul, professor i forvaltningsret, formand for Overfredningsnævnet før 1960
- Bendix, Hans, tegner
- Berg, Kaj , professor i ferskvandsbiologi, leder af laboratoriet i Hillerød
- Bjerke, Sten, skovrider, statens konsulent i naturfredningssager efter 1965.
- Blixencrone-Møller, Christian, Statsministeriets, senere Kulturministeriets konsulent i naturfredningssager (1947-1965).Konsulent for Overfredningsnævnet
- Boe, Ernst, landinspektør i Hjørring, sekretær for fredningsplanudvalget for Hjørring og Thisted amter
- Bomholt, Julius, kulturminister ved Kulturministeriets oprettelse i 1961. Var tidligere undervisningsminister og efter sin afgang fra Kulturministeriet formand for Folketinget
- Brandenburg, Otto, skuespiller
- Böcher, Tyge, professor i Botanik, medlem af Naturfredningsrådet ,formand 1969-72
- Christensen, Bent, professor i forvaltningsret efter Poul Andersen, formand for Overfredningsnævnet 1960-1967, viceformand 1967-1972
- Christensen, Børge, konsulent for Danmarks Sportsfiskerforbund
- Christensen, Jens, M.F., mangeårigt medlem af Overfredningsnævnet,gårdejer i Sdr. Tranders
- Christensen,Tyge, lektor ved Botanisk Institut, medlem af Naturfrednings-foreningens naturvidenskabelige udvalg
- Elkjær-Larsen,departementchef i Statsministeriet
- Exner, Johan, provst - gennemførte frivillige fredninger ved et stort antal kirker
- Frølund, Hakon, direktør for Statsskovvæsenet
Gemzøe,ekspeditionschef i Danmarks Naturfredningsforening
- Hansen, Edmund, arkitekt, kommitteret i byplansager 1954, vicedirektør i Planstyrelsen 1975-1984
- Heltberg, Bettina, Journalist ved Politiken, forfatter
- Hendriksen, Kai, kontorchef i Landbrugsministeriet, fra 1938 - 1964 Indenrigsministeriets kommitterede i byplansager
- Hermann, Gudrun, ansat i Overfredningsnævnets sekretariat 1962, viceformand 1972 - 85

Holden Jensen, arkitekt, sekretariatsleder for
 hovedstadsregionens fredningsplanudvalg,
 derefter kontorchef i Fredningsstyrelsen
 (Skov- og Naturstyrelsen)
 Horn, Svend, trafikminister 1966-68, medlem af
 Overfredningsnævnet
 Horsten, William, Kontorchef, sekretær i Friluftsrådet
 Jensen, Arnth, indenrigsminister i Knud Kristensens regering 1947
 Jensen, Vagn, formand for Danmarks
 Naturfredningsforening 1960-64, kontorchef
 Juul Madsen, Ejvind, M.F., medlem af Overfredningsnævnet (K).
 Kampmann, Viggo, statsminister 1960-62
 Kjær, Ejnar, indenrigsminister 1945-1947 i Knud Kristensens regering
 Kier, Otto, civilingeniør, sognerådsformand i
 Vejlbj-Risskov, formand for Bymæssige Kommuner
 Kjærbøl, Johannes, boligminister 1947, senere bolig- og indenrigsminister
 Koch, Bodil, Efter mange år som kirkeminister
 minister for Kulturelle anliggender 1966-1967
 Kristensen, Knud, statsminister 1945-1947
 Larsen, Leif, journalist ved Politiken
 Lindegaard, Arne, medlem af Overfredningsnævnet for RV. Som M.F. formand
 for folketingsudvalget ved første fremsættelse
 af forslag til ny naturfredningslov i 1968
 Mathiassen, Niels, Kulturminister 1971-1979
 Munk, Erik, landinspektør, sekretariatsleder for
 Byudviklingsudvalget for Københavnseggen
 Møller, K.O., amtmand i hjørring, formand for
 fredningsplanudvalget for Hjørring og Thisted
 amter
 Nielsen, Vagn Rud, afdelingschef i Boligministeriet, senere Miljøministeriet, direktør for
 Planstyrelsen 1975
 Nielsen, Viggo, kontorchef i Kulturministeriet,
 direktør for Fredningsstyrelsen 1975
 Pedersen, Herman, ligningschef i Finansministeriet
 Kr. Helveg Petersen, kulturminister 1968-71
 Petersen, Theodor, medlem af Overfredningsnævnet, højesteretsdommer.
 Rohde, Henning, departementschef i
 Kulturministereiet
 Salicath, Niels, ministersekretær, afdelingschef i
 Boligministeriet (senere direktør i K.A.B.)
 Saxild, Knud, kontorchef i Indenrigsministeriet
 Spleth, Poul, medlem af Overfredningsnævnet,
 højesteretsdommer

Stauning, Thorvald, statsminister 1924 - 26 og
1929 - 1942
Stenstrup, Britta, journalist ved Berl.Tidende
Toft, H.C. medlem af Overfredningsnævnet (K),
indenrigsminister 1969-71.
Toft- Nielsen, departementschef i Administrations-
departementet
Viveke, Holger, medlem af Overfredningsnævnet
(SF)
Wamberg, A.M., kontorchef i boligministeriet,
senere amtmænd i Vejle amt og formand for
amtets fredningsplanudvalg
Zeuthen, Jens H., departementschef i Indenrigs-
ministeriet
Ødum, Hilmar, direktør for Danmarks Geologiske
Undersøgelse, formand for Naturfrednings-
rådet

